

Літературний

ЗВІТ

Квітень-травень 1947 р.

Об'єднання Українських Письменників МУР

Ч. 4-5

ЗМІСТ: Улас Самчук — Нерви. Комунікат Правління МУР. Докія Гуменна — Мата (оповідання). В. Барка — Поема про пшениці, що квітне (поезія). Р. М. Рільке — Осінь (поезія). Б. Кручинський — До основ сучасної європейської культури. Яр Славутич — Ворон (баллада). Пок — Чорна хустка. С. Гордінський — „Хорс“ (замість рецензії). Л. Полтава — Демон (поезія). Євг. Олен — Альфредо Казелла. Олександр Кам'янець — На межі (новела). Б. Олександрів — Вночі (поезія). Олекса Терпкий — Ідеологічна усмішка (гумореска). Л. П. — Письменник — читач. Літ. хроніка.

НЕРВИ

Кожний день до твоїх дверей стукається листоноша і коли береш до рук конверт—наперед знаєш його зміст. Якесь чергова розпука, наріки, протести, критика. Коли розгортаєш часопис—перше, що тебе привітає, це знов якесь неприємність. Протестують, нападають, обвинувачують. Всі і всіх. Направо й наліво.

Вичувається, що хочемо собі помогти. Вичувається добре бажання вийти із становища дуже виразної, тривалої кризи. Але одночасно вичувається, що методи, якими користуємось не завжди доцільні. Перш за все у всьому вичувається велика нервова подразненість.

Відома річ, що логічність думання залежить від внутрішнього спокою й рівноваги. Від логіки думання залежать чини. Втрата рівноваги, втрата логіки. Ніякий розум, ніяке почуття не виправдають себе будучи тривало в стані хаосу.

Речі елементарні. Доводиться їх згадати, коли пишемо нашою мовою і для наших людей. Кажемо це не тому, що наші люди якісь вняткові звикнені. Стан, у якому вони тривало перебувають, зумовлює багато. Світ, у якому живемо попав у сферу тривалої кризи і людина нашого покоління від дня народження з послідовною законномірністю змушена жити нервами. Війни, революції, арешти, переслідування, тікання. Треба, мабуть, бути дуже міцними людьми, щоб витримати такого роду навантаження і ще мати вілвагу говорити про нещастя.

Коли слухаш оповідання людей нашого племені, коли спиташ про їх минуле, почувеш історію якогось жаху. Нічого дивного, що ті люди мають голі нерви. Нічого дивного, що вони і не плачуть, а з їх очей ллються сльози. Нічого дивного, що вони не такі логічні, як цього вимагає людська гідність. Нічого дивного, що вони роздражнені до краю і кожне слово падає на їх нервову систему з ефектом холодної води на гаряче залізо.

Хочеться пожаліти людину нашого часу. Навіть ту, що зве себе сильною. Бо сильних людей між нами дуже і дуже мало. Сильна людина, має втуровану дефініцію. Не тяжко її відтворити, коли приведемо на хвилинку себе в рівновагу. Коли дивимось далі поза собою, коли бачимо світ з його сильними, збагнемо основну причину хворости нашого часу. Сильні втратили почуття спокою. Не десятки, а тисячі сильних підпали під владу нервів, а тим саме під владу веладу і розпуки. Їх сила дала хаос, що захлывнув їх і знищив.

Сильні ті, що живуть і життя втримують, навіть коли це робиться з дещо меншою зовнішньою ефективною. Що в хаосі говорять

про космос, що серед ненависти люблять, що втихомирюють істеріку ціною свого спокою. Сильні ті, що знаходять вихід та рішення. Коли критикуємо, то сила критики полягає не в самій критиці, а в її наставленні. Ті самі слова в різних місцях і часі приносять різні ефекти. Що одного разу є принциповістю, іншого разу може стати безпринциповістю. Ранена, пригноблена з розбитими нервами людина потребує не критики, а опіки. Торкатись голых ран, не те саме, що торкатись живого, здорового тіла, навіть коли це буде те саме місце.

Втратити нерви під час такого мандру, в якому знаходимось ми зараз, ніяка дивовижка. Нарікати на людей, що пів життя провели в ув'язненні не так тяжко. Гірше їх збагнути. Гніваться на вигнаних без ніякої їх вини з їх предківського дому, це те, що потрапить зробити кожна людська маленькість. Тяжче знайти величність, гче цю трагедію осмислити і знайти її конкретне, розумне і доцільне рішення.

Не слід дивуватись тим, що від дитинства не знають, що таке спокій. Філософія „жити небезпечно“, як і все, має також свої межі і в наші дні вона стала вже не філософією, а голім безглуздом. Людина, що тривало насторожена, може бути дуже активною, але це не значить, що її активність завжди буде виправдана вимогами її людських потреб. І коли Ніцше говорив про велику активність великих настороженців, він мав на увазі не маси нормальних, пересічних творчих людських натур, а якраз великих, тих, яких тривале познесення є їх нормальним кліматом. І нехай собі не вбивають даремно в голови цих істин людей, що творять не одиниці, а суми одиниць. Не треба на це реагувати гнівом. Нема нічого понижуючого, коли ми прирахуємо себе до норм, що якраз нам властиві, бо є краще чутися пересічними в нормальному кліматі життя, ніж генієм в будинку божевільних.

Тим більше, що і великі, ті, що познеслися, чи ті, що їх позносять, виправдають себе тільки тоді, коли і вони зуміють втримати в собі та біля себе почуття міри. Почуття міри, це повід на якому можна вести за собою світ і тільки той збагне тасмницю цього мистецтва, що матиме в собі найбільше великого, монументального, творчого спокою та рівноваги. Рішення, особливо великі, вимагають велетенського: зосередження в собі найбільшої суми за і проти і хто потрапить віднайти їх середньоаритметичну, той знайде мету. Біда, коли хтось на одну секунду відхилиться вбік. Еліпса його діяння буде завжди катастрофальною.

Нерви це основна субстанція, що породжує владність. Кажемо: в здоровому тілі здоровий дух. Мало кажемо, що здорові нерви породжують здорову думку. А ще краще—здорове примінення мислі. Мисль можлива навіть в голові божевільного. Власне сама мисль, це вибух сліпої енергії. І вже логіка помагає людям увести цей вибух в скероване річчє доцільності. І кажемо одверто чутя себе такою пересічністю, що потрапить буйну мисль обернути в буйне життя не є менш почесним завданням ніж саме породження мислі.

Здається, що ці речі так очевидні, однак вони можуть бути і не очевидні. Особливо людям, що діють у наші апокаліптичні дні. Здається, що їх нерви надто експоновані, щоб зуміли вони зумовити ясність думання. Здається також, що істерика це основний мотив в діянні чисельних одиниць людських цього нещасного часу. І тому так багато критики для критики, протестів для протестів, будничних слів для слів. Тому також так багато впливу енергії в організмі спільноти, до якої належимо.

Шкода, що це так. Шкода, що не хочемо, а головне не можемо змінити дійсності, хоча здається є для цього чимало передумов, а найголовніше необхідності. Знаю, що за цими словами слідує запит: де ті передумови? Прозрадьте нам їх?

Спитаєте передовсім самих себе. Ваша відповідь—найкраща відповідь. Припиніть на хвилинку свої нерви, приведіть в порядок думання, замкніть на замок своє понижєння і меншевартисті і відповідь стане перед вами. Коли страждає великістю, зійдіть на хвилинку нижче. Коли чуетесь малим, станьте на вищому місці. Притиснувши себе до часу і терену. Скажу вам: не бійтеся! Не дійтеся згубити шаблони, що носите з собою від довшого часу. Наш час, такий час, що не терпить шаблонів. Він наполегливо вимагає інших засобів, ніж ті, які ми звикли вживати ще порівнюючи не так давно. А головне: не понижуйте гідності, яку носите—гідності людини. Це зобов'язуюча гідність, що багато вимагає, але так само багато вогорджує. Передовсім вона відрізняє нас від фізичного доквілля і творить з біології дух, як надійну охорону перед мертвою матерією.

І коли ми це збагнемо, ми будемо писати собі приємніші листи. Ми втратимо мову слізьливого нарікання. Ми перестанемо „протестувати“ проти самих себе. З цього також родиться почуття єдності. Преса захоче писати не тільки проти, але й за. Ми навіть не стусмося, як само собою життя буде дійсно життям. Навіть для нас. Навіть тут...

Улас САМЧУК

Комунікат

Правління Об'єднання Українських Письменників МУР

Правління Об'єднання Українських Письменників МУР на своєму засіданні 9. 5. 47 порушило і уважно розглянуло справу, що торкається члена цієї організації, видатного і відомого українського письменника Івана Багряного.

До відома правління доходили звідомлення, що проти Івана Багряного невідомими чинниками ведеться негарне, небезпечне і жалогідне цькування. Воно вивершилось у ніч Великодня 15. 4. тим, що гурт людей зробив напад на приватне мешкання письменника і при тому було пошкоджено саме мешкання та спричинено багато турбот та непрямностей мешканцям того бльоку.

Правління МУР'у сприйняло і усвідомило цей факт у всій його поважності та повноті. По довгому розслідуванню справи і після уважного її обміркування, правління МУР'у винесло одностайно таку постанову:

Переслідування і цькування нашого колеги І. Багряного має політичне підложжє. Статут і ціле морально-етичне наставлення нашої організації вимагає лояльності, толеранції та пошани до людини та її особистих переконань, в дусі і стилі тієї практики, яку ми бачимо і знаємо у тих великих, історично випробуваних і культурно визрілих народів, що сьогодні творять основу вивершеної культури і цивілізації людства нашої планети. Масмо на увазі стиль і практику демократій західно-європейського, а передовсім англо-саксонського світу. Про це ми вже мали нагоду довести до відома нашого шановного громадянства.

Натомість стиль і практика політичного суперництва, яку спостерігаємо серед нашого громадянства у своїй основі у своєму дусі та спрямованні, як літерою, так і духом є витвором того духового комплексу, що в даний момент репрезентує схід нашого континенту. Терор особистий і збірний, сліпа нетерпимість, це основні складники цього явища. Практику його спостерігаємо в

просторі південно-західним та східним європейської групи народів.

Ми думаємо, що не тільки ідеологічний зміст, а передовсім духове успосіблення людей витворили у просторі де знаходиться географія і нашого народу таку, а не інакшу політично-соціально-дійсність. Всі ті хронічні і затяжні кризи, що панували і зараз панують у тому просторі є вислідом хибного і непродуманого духу цього наставлення, що в тому просторі є міродайним і пануючим.

Звертаємо при цьому особливу увагу провідним чинникам українського політичного діяння, що такий дух і така практика не будуть ніколи байдужими для тих українських верств та чинників, що є зумовлені нашою природою турбуватись ходом творення та зростання української творчої думки та української духовності взагалі. Не можемо дивитись поблагливу на ширення практики й духу того явища, що є основним підложжєм нашої трагедії—практики фізичного і духового більшовизму. Стверджуємо, що явище характеризують не слова і не ідеї, а життєва практика. І це стосується до всіх, що творять нашу політичну дійсність.

На підставі цього уважаємо вчинок поповнення групою людей українського походження над українським письменником, громадянином і борцем за буття нашого народу дуже сумним і дуже каригідним. Він понижує та дескваліфікує честь, гідність української людини, українського громадянина і чесного українського імени. Вчинки поповнені в ніч великого свята Христового Воскресіння ганьбили, відкидаємо соромимось за людей, що їх поповнили тепер і в майбутньому перед лицем честної, великої Української Нації.

Правління Об'єднання Українських Письменників МУР.

Мокія ГУМЕННА

МАХА

Оповідання

I

Одного разу Маха була дуже здивована. Катерина сиділа межі ногами Махи на стільчику й півкала у відро молоко, аж прийшла ота Ориська.

— Ну, по чому сьогодні молоко! — запитала дівчину Катерина.

— Та продавла по 130 карбованців літру...

Хоч люди, звичайно, думають, що товаричий рід нічого не пам'ятає у людських справах, але як вони поміняються! Маха дуже добре пам'ятає усе, що навколо неї діється, і то не через слова, яких люди мусять натріскотати один одному, поки порозуміються, мов горобці, а так зразу, — всім почувтям.

Сто тридцять карбованців? Маха дуже добре пам'ятає, що Катеринин чоловік, Михайло, одержував усе по тридцять карбованців, як працював на заводі. А сто тридцять є сто тридцять. І нащо тим людям гроші? Тільки про них і говорять...

Чогось то Катерина не їсть усього Махиного молока, а все комусь віддає: то за безпобіжні папірці — усе оті самі гроші, — то якомусь ненажерному дідові Молокопунктові, також за якісь записи в книжці, також, очевидно, гроші. Колись він їв мало — там, сто літрів на рік, а тепер, мов у прірву. Катерина вже вносила триста літрів, а треба ще в два рази стільки... Через того діда Катерина сама молока не їсть, тільки до каші та до кави трохи диває собі.

То Маха вже не дивується, що Катерина, замість трьох разів, доїть її чотири рази на день. Дідові багато треба.

Маха не така собі проста сільська королева, що, крім череди, левади й випасу нічого не бачила. Вона живе в місті. Як пасеться на горбах і схилах, — далеко виазурозстеляється Поділ, а зовсім близько яр, город їхній, тут же й струмочок живонький, поспішаючи добігти чимдуж до Дніпра. Часом Лідка вигоняла її до шосе, що веде з Подолу нагору, там на обочинах її трохи попасала, — то й вулицю знає Маха, і брук... Та тепер Лідки нема. Лідка ховається на селі.

І Ориська також ховається. Вона, звичайно, в селі живе, це Катеринині сільській сестри дочка, але утікла до Києва.

— Ти, Орисько, не ходи так... Куди здумала, задерла голову та й пішла, — не раз каже Катерина до Ориськи. — А що я твоїй мамі скажу, як німі тебе десь на вулиці захоплять?

— Та я тільки на базар побіжу й назад...

— Береженого й Бог береже. Краще менше на очі наворачатись.

— Е, нічого, я ж незазявлена...

Маха доходить уже сама, — чого то Лідка десь на селі ховається, а Ориська тут? І що це за сховавання, — як вона собі вільно ходить по подвір'ї? Всі сусіди бачать її, — а в їхньому подвір'ї повно сусідів, — на городі в яру собі сапас, співає?.. То, люди навидумують! Так само, мабуть, ховається й Лідка. Тут за нею прийшли поліцаї з повісткою, а вона того ж дня утікла на село і там незазявлена ховається. Це, мабуть, невидано її німіям...

— Вона там незазявлена, її до котрого часу не зацеплять. Може минеться оцей набір до Німеччини, то заберемо, — каже Катерина всім сусідам.

„Що воно таке за незазявлена“? — знов думає собі Маха.

У цих людей все так: не дійсне, а якісь вигадки панують над ними. Отже Ориська сміється й говорить, а незазявлена, то ніби її тут нема...

Взгалі, багато чого дивує Маху в людях. Вони такі йолоповаті, обмежені! Не тямлять справжнього смаку життя, а захирають його силою-силенною непотрібних і обтяжливих звичок та тягарів. Метуться, усе їм мало. Будують не просто повітки, як належить живому створінню, а нащось кілька будинків, один на одному, — та й бігають туди-сюди сходами, вгору та вниз. Не їдять нічого свіжим, з кореня, а пошмагують, перемелють, переведуть, а тоді ще й розварять, засмажать. Тільки й роблять, що про цю їжу думають та про паливо, та про одягу...

Хай уже зимою треба вдягатися від холоду, — ну, а нащо літом? Аджеж лице й руки можна показувати, а чогось нагому не можна показатися, так наче людина соромиться сама себе.

Та як там уже вдуматися, то й узимку могли б не вдягатися. Он

лице ж не боїться холоду, — хвалити Бога, хоч намордника не призначили носити. Ану так знизилася, зделікатніла, — і все на свою голову. Тепер клопоту щодня, щодня не оберуться, моляться й служать своїм речам...

Певно, що товарича породе краще створена. В Махи є ратиці, а Катерина мусить вдягати на делікатні білі ноги черевички. Та ще й часом вони так одгонять товаричим духом, що Маха роздратовується й не любить тоді й Катерини.

А що не віддасть Маха за той перший день весняний, соняшний, як вона вийде на горби й укусить зелену стеблину, почує ніжний сік на язичку, а дух трав ударить в голову.

Маха ще трохи послухала, що говорить Катерина з Ориською, й перестала, решта її не цікавила. Про якихось німців, маляр, італійців, про якусь війну, що вже Масі надохнула. Видумують оті люди. І все на свою голову, а тоді плачуть. Хто Катерининому чоловікові, Михайлові, казав іти на фронт, хто людей заставляє воювати? Отже, товар не воює...

Маха прислухалася до свого щастя, що розлите було у всій її істоті. Скоро вона запусить... Скоро вже буде таке малесеньке з ніжною шпиркою телятко. Маха його обміє язичком і воно притуляється рожевими

усточками до її діжок, а потім згорнеться своїм ніжнотремтячим тільцем коло неї під боком...

II

Маха паслася на горбі, що недалеко від шосе, дороги з Подолу, і мов не дивилася, але всім еством відчувала далечінь за Дніпром, простір, безмежжя. Вона тяжко переступала з місця на місце, — були вже останні дні її тяжкі.

Ориська стояла недалеко на тротуарі й задивилася на довгу, безколючку довгу валку людей, що йшли по шосе. Не було початку, не було кінця цьому поході. Це все були молоді, переважно дівчата, зрідка хлопці, ще рідше старіші люди. Всі вони були змучені тими клунками, кошачками, дерев'яними скриньками, що несли на спинах. Подекуди траплялися й неселянські постаті, он, наприклад, ота дівчина в міській жакетці, що йде скраю, обіч тротуару.

Ориська не зводила з валки очей, наче б когось шукала межі них.

Як порівнялася та міська дівчина із Ориською, ця не витерпіла й крикнула:

— А їйбо, то Лідка!

Дівчина в жакетці мигцем озирнулася, стала на мить, а валка собі йшла та й йшла далі своєю ходою.

— О, Ориська?! — здивувалася вона.

Поліцай ішов збоку і саме якраз перед Лідкою, він не обертався, інший же, знов, ішов трохи далі. Дівчина ступнула на тротуар, пройшла два кроки поруч Ориськи і як їм нічого нічого не казав, вони знов спинилися. Якісь баби ішли поруч, — дівчата заплуталися межі них, якимось так само собою вийшло.

Іх ще й досі ніхто не здоганяв, а Маха якраз добралася своєю мордою до краю трави й уже сядла тротуару. Тут дівчата шугнули за корову й прясіли. Ну, що то буде?

Аж тепер вони злідкуватого разом озирнулися назад, а валка йшла та й йшла.

— Тікаймо! — аж тепер скричала Ориська. — Тікаймо, бо вони оглядяться за тобою... Ой, уже якісь дивяться в цей бік.

Але то була неправда. Ніхто на них і досі не звертав уваги.

— Ой, Боже ж мій, невже це я втікла? — ніяк не могла зрозуміти Лідка, що сталося.

— Тікаймо! — зверснула ще дужче Ориська. — Де та Маха?

Маха, нічого не знаючи, паслася собі на горбі, вже спускалася собі також. От і добре, що Лідка прийшла її пасти!

(далі на 3-й стор.)

ВАСИЛЬ БАРКА

Поєма пшениці, що квітує

I

Ледь-не-ледь почина завиднівати, мандрує дівчина з казарми-хати, загубленого сокола шукати.

А тропочка в стокротках милих, а Голуб-Дух проміння сіє в сонмі шестикрилих.

Сказали кароокій, що вічний сон і спокій на ниві нареченому судились... он — під гомінкими колосками пшенишними, його могила. Люди спалені, оплакані дощами,

на бідну землю впали.

Пшеницею побушували.

II

У платті синьоголубому самітниця, немов несамовита, сумує, темні коси розпустивши, в травах літа, в росі — сльозинки губить, і ні дому, ні долі доброї... нічого!

Крім сонечка німого.

Скряб — колосочки, просяться, ясному — мов моляться, принавши до пилин твоїх, дорого. Цілують плаття край людського і шепчуться і клоняться аж до землі, тривожачи травиночки незлі.

Чого тужити? Радуйтеся, колосочки!.. Лебеденяточка, а звідки ж ви?

Ох, кровопивці!.. з серця нашого! Дніпра сини та дочки сполум'яніли в добриво, — живі, — розмокли в вас під стеблами жовтосріблестими, під ніжечками корінистими.

Пішла людинонька по полю, на чорну скаржитися недолю.

III

„...якби могла хоч приторкати та пальці до повік, і очі закривши лютому, ридати над ним самотна опівночі; якби могла хоч присвітляти та свічкою, що тихо-вбого над ним горіла б серед хати всю ніч до ранку золотого; — якби могла хоч провозжати мого соколенька ясного, сльозами каміннячко кропляти та на тобі, тяжка дорого; якби могла хоч закрячати та над коханого труною, в його могилу — рідна мати! — землею сіяти сирію...“

Пшениця горнеться, як ластівка, як річенька зелена; сумує вранці-рано, біля лану, бідна наречена.

IV

Утішся!.. Він — під рідною землею покоїться: накраденою, нею вагоніки вантажили червоні, та й привітали в піскуватім лоні попалених. — Молись, молись!.. як воскресати повелять колись на суд страшний, то треба голубові стати і жмійку рідної набрати і супостата позивати.

Утішся, сестро!.. як під тинню притулишся у кропиві, недужа, — тоді, торішню вгледівши рабіню і тихо поспитавшись мужа, скориночку німкеня дасть. І ти, склинаючи напасть, до уст притулиш хліб, що породила нива, труна, колоссям шелестлива, і слово скажеш, як огонь: „вкушаю плоть і кров його!..“

Утішся, страстотерпничко! Нема дурного беззаконія над ними. Згоріли: злодій-фюрер і тюрма, і злющі — за колючими дротами. Тепер ми будем по закону серцями лишенько терпіти. А крик до доброго докрилить Вашингтону, і до небес, і Божі діти, сердечні ангели, що, стаючи до трону, хітони з-лілій мусіли надіти: — за всіх, що мучаться, почнуть отця прохати, і як раніш — ридати.

V

А небо крилами чорніти почало, і притінило крин квітучий, скарб-зелю, і кликнуло мандрівницю, що йшла в село, і принесло псалом струною грозовою над ніжними ланами літа.

Чужинка з чорною косою незлитим полум'ям повіта,

Ясніє доля, зіронька таємна, як над могилою ромен. І знов огні корогва надземна, і знак добра благословен. І ти в земних женах благословені, внедолена навіки наречена. Освятиться,

під час причастя, в чаші крихтами пресуществлена, пшениця, що шумить, зелена.

МАХА

(продовження з 2-ї стор.)

Ориська з переляку забігла вже не знати куди. А Лідка взяла якусь хворостину, діловито поцьохувала по спині Маху, і так помалу спускалася в яр.

Як уже не видно стало вулиці, знову десь узалась Ориська, і Лідка аж тепер збудулася на слово:

— Ой, Орисько, добре, що тебе не було вдома!.. Бо там вашу хату спалили! Геть усе чисто...

— Що, що, що?
— Хату вашу спалили!
— Хто? За що?

— А німіці... Ой, там таке було! Мати твою зомліла, люди збіглися рятувати, а німіці порозганяли всіх налицями...

— Але за що?
— От, за що! Затебе! Тебешукали...

— То й ти там ушіймалася.
— Еге, там, якраз... Я вже давно на другій хаті переховувалася, а як побачила, як ваша мама зомліла, а хата ваша горить, то я махнула з села. Додому...

— Оце тітка Катерина зрадіють... — згадала Ориська.

— А вони мене зловили по дорозі. Я кажу, що я з Києва, учениця, а вони... Та з ким ти будеш говорити...
— Та біжим швидше, тітка Катерина зрадіють...

— Там мама вже напевно голосять. Я вже передала записку, якійсь жінці й просила її сісти на трамвай, завести додому. Хай хоч одержі мене принесуть...

Лідка тут споважніла й замовкла.

— Але то щастя, що ти вбрана по-міському, та клука не мала. Ніхто й не помітив.

— А щастя... що ти стояла...

Дівчата перебивали одна одну, перескакували з одного на друге, Ориська почала знов розпитувати, як то там їх спалили. Вони сипали, тямивши слова, — але Маха втямилася тільки, що Лідка мало не пропала, що в селі горять, а люди почали ходити чередою.

Тільки корови то можуть іти, як кому заманеться, а люди й тут вигадали собі обмеження. Копче рядами їм треба ходити. А пастухів! Не один, як коло корів, а щось із двадцять. Та всі з такими залізничними пальцями.

Гідні люди, які вони раби свого кроку! Свого важкого заліза!

III

За два дні до того, як Маха надіялася вже побачити своє телятко й годувати його, спочатку молозивом, а потім теплим молоком, — скоїлося найбільше диво в її житті.

Вже багато бачила вона чуд і дивовиж, але все те робили люди. Людина сяде в хатку, — й хатка поїхала сама. Людина зробила собі скляний пухирець і коли бажає, може туди випустити блискавку та й держати її там до схоту.

Але це гнівне диво з'явилося на небі само.

Звичайно вдень сонце буває яскраве, палоче, тепле, з ним весело, радісно. Вночі часом виходить інше кружало, зветься воно місяцем, від його зеленкуватого, тьмяного світла стає мрійливо, тужно за чимось...

А от тієї страшної ночі небо почало несамовито густо, греміти, шкварчати, — так, що Маха перелякалася, рванула за налігача, увірвала його й вибігла надвір.

По небі розбіглися комети, а в однім зефіті збіглися в пучку. Так, наче хвостами зчепилися й голови повстромляли у ріку Темряву, що десь за кіпцем землі.

Але раптом всієї цієї паради комет на небі не видно стало. На небі з'явилося нечуване сонце, таке, що ніколи ще не бачила Маха. З нього випало ще троє і всі чотири сонця з'їли і темряву ночі і молочно-сріблясте сяйво комет.

Стало так видно, як і вдень не буває. Зелена сади й дерева стали ще зеленіші, дніпрові води ще яскравіше відбивали в своєму дзеркалі частинку Подолу. Жовті, сірі, зелені дахи й коробки домів стали яскравіше вирізнятися. Від сонячного світла вони були як і сіріші, однокольоровіші. Кожен найменший предмет, кожен ласточок вирізьблювався в цьому неймовірному світлі.

Чого й не видно вдень, то від цих гаспидських сонців стало видно.

Люди, що повиспали з домів у подвір'я, попадали нічч перед цим

гнівним божеством. І то не навколпшки, а просто розпростерлися й голови позатулювали руками. Боїлися на нього дивитися. І вже не вершались.

— Тікаймо!
— Куди! Де сховаєшся?
— Біжим у городи!
— Тікаймо в бункер!
— Там уже все заспалося, заросло травкою...
— Що Бог дасть...
— А я від своєї хати нікуди...

Аж тепер почалося справжнє пекло. Від подиху тих чотирьох богів захиталася земля й само повітря почало дивитися, тисячі громів запалили в кількох місцях пожежі. Щось допалося, грюкотило, свистіло, горіло, ухкало, тріскало...

А невтомні боги вже розвертали будинки, вивертали нутроші, ще нерозвернуті будинки з переляку бряжчали шибками й на землю спалося, дрібненько плачучи, скло. Двері всюди порозчинилися навстіж.

Здавалося, що кожен свист, кожен грім, кожне стрясування повітря падає не інакше, як на тебе, це вже твоя остання хвилинка. За мить тебе не буде, не буде й твого тіла, воно розлетиться на шматки, як цей пісок і глина...

Звичайно, що звірине є мудріша за людей. Люди покійно лежали й молилися новому богові в чотирьох лпцях, а звірі розбіглися від небезпеки, хто куди бачив. Кіт утік у найбезпечніше, — як йому здавалося, — місце, у мушлю умивальника, собаки порозбігалися в яр та поховалися в бур'янах. Козенята

розбіглися в усі боки й коза тому не знала, в який бік утікати.

— Тікаймо в городи! В наш будинок упала бомба! — закричала Катерина, та, що недавно казала: „А я від своєї хати нікуди“.

— Чуте? Всі шибки вилетіли!
А всіх так і шибнуло.
— Напевно, то в нашу квартиру!
— Ні, то збоку, риг одвалило.

То нашу квартиру розбило...

— А де ж Лідка? — знов Катерина — Ой, Боже мій, вона ж, здається, побігла в хату.

Лідка таки справді бігла з квартири.
— Я тут, мамо. Ой, там на балконі така краса, така краса! Все видно. А тут як засвітити, а я — утікати, щось там за мною валилося, мене кинуло об стіну, а я... — задихаючись розповідала Лідка, й уже знов поривалася кудись бігти.

— Ти куди знов? Очманіла дика! Вернись! А, Господи! — Вже навздогін Лідці кричала Катерина. — Дивися, он у тебе, щось червоне на блюзці.

Але Лідка вже звідкілься здалеку кричала:

— А, то байдуже, мене не болять, потім зав'яжу. Орисько! подізьмо на дах, побачимо весь Поділ, як на долоні...

— Вернись, бо я тобі не знати, що зроблю! Бомби летять!

А Лідка вже десь згоря кричала:

— Вже більше в наш будинок не впаде, ах, яка тут краса!..

— Здаєш, я тобі кажу!..

Далі вже Маха не чула. Як ударила її хвиля повітря й стукнула об стіну повітки, Маха прожогом помчала через подвір'я, в яр, через городи, — геть далі, туди на горби, де нема людей і їх хат на хатах.

І хоч вона перелякалася також, темніло їй у очах, свистіло у вухах, був безперервний грюкіт, раз-у-раз штовхало повітря, спиралося їх дух, — але дивно! Страх й страховища — страхами й страховищами, — а цікавило її все те, хотілося подивитися і все те диво побачити від початку до кінця. Так, Маха Лідку в цю мить розуміє. Такої краси в житті не бачила вона!

Весь Поділ, весь Дніпро, всі низини за Дніпром були яскраво освітлені, а над ними просторами кружляли чорні велетенські птахи.

З неба, з посланців божества в чотирьох образах, ширококрилих чорних птахів, — падали на місто яйця. Ті яйця падали одне за одним і хоч були самі маленькі, — вивертали ребра мосту сторч, а коли падали побіч у воду, чи на землю, то здіймали велетенські букети йоду, землі, вогню.

То, прегарне видовище! Аби тільки не так страшно... Аби тільки не бухало, не грміло, не дивитися земля й повітря.

Пекельна гра чотирьох богів, як розпочалася нагло, так і ушухла раптово. Стало тихо-тихо, тільки в усіх кінцях розвілися в темряві заграви та люди повставали з землі й почали перегукуватися, шукати одне одного поміж стопами безладно розкиданих балок, глини, поміж побитим склом, пошматованими меблями та бебехами.

Забава богів тривала рівно двогодини.

IV

Чи то від переляку, чи прийшла пора Мясі телятко вродити рашп, ніж вона сподівалася, але Маха завелуджала.

Другого дня, як люди вже забули за вчорашній страх, а розналегло, не то урочисто, не то розгублено метушилися в своїх ушлілках домах, вмітаючи шпугатурку, глину, скло, як раділи, що цілі, а за вчорашні страхи немов забули, — немов це було рік тому, а не вчора, — коли ділялися своїми переживаннями.

(далі на 4-й стор.)

Р. М. РІЛЬКЕ

ОСІНЬ

*Немов у дальніх небесах, не тут,
Невгавний вітер кинувся до саду,
Така безмірна злива листопаду...
І стомлена земля ночами пада,
Щоб геть від зір поринуть в самоту.*

*І всі ми падаємо як ця рука.
Ти глянь навкруг — хіба не скрізь те саме?
Все ж є Один, хто ніжними руками
Те падання тримає у віказі.*

З нім. переклав Ол. Зуевський.

Б. КРУПНИЦЬКИЙ

До основ сучасної європейської культури

Коли я прочитав цікаву мурівську статтю „Паноптикум нової французької літератури“, у мене з'явилася бажання де в чім поширити, а, коли хочете, і поглибити порушену в ній тематику.

Сьогодні серед духових течій в Європі на перше місце висовується екзистенціалізм. Це зовсім не випадкове. Ми переживаємо часи неспокою, пошукувань, кризи. Ліпші представники європейської духовості більш інстинктивно ніж свідомо відчували, що життя наше на переломі. Небезпеки і катастрофи свіжого минулого видаються в ретроспективним огляді неначе перші хвилі розбурханого моря нашого існування, за якими чекають своєї черги ще більші і ще небезпечніші. Ми вступаємо в невідому, темну добу атомової бомби.

Екзистенціалізм відомий не від сьогодні. Він зародився в двадцятих роках нашого століття, саме тоді, коли феноменалізм Гуссерля досяг вершини своєї популярності. Метода шукання суттєвості, структуральної суті явищ пішла тоді в ширину і завойовувала собі представників інших гуманітарних дисциплін. На базі

феноменології Зомбарт збудував свої „три націонал-економі“, Отто Гінце писав про суть феудалізму, Ерїх Кайзер про суть пізннього середньовіччя. Також і література відбила в собі феноменологічні впливи. Навколо Стефана Георга, якого дехто вважає сьогодні предвозвісником літературного націонал-соціалізму, зібрався гурт людей, що були прихильниками філософії Гуссерля.

Зародився екзистенціалізм в системах Гайдеггера і Ясперса, а почав розливатися вшир, ставати модою, захоплювати і поетів і письменників саме тепер, на наших очах. Правда, з визначних поетів уже Рільке в останній фазі своєї творчості наближався до екзистенціалістів. Також і деякі духовні кола протестантські і католицькі, стоячи під впливом Кіркгеаарда, зацікавлені були екзистенціальною проблематикою. У Франції наших часів це в першу чергу література на чолі з Жаном Полем Сартром, що стали гарячими прихильниками і провідниками екзистенціалізму. Але й наука теж звернула на нього увагу. Бодай в першому томі „Cahiers Internationaux de Soziologie“

(Париж) за 1946 р. Микель Дюфрени пише статтю під наголовком „Екзистенціалізм і соціологія“.

Поширення певної течії є завжди ознакою часу. Феноменалізм пішов в рух після першої світової війни, екзистенціалізм після другої. Спроба наново сконструювати світ в певних структурно-суттєвих формах відбивали в собі волю людей, що хотіли методом розумової аналізи скріпити, збити до купи перші щільні, що виявив наш післявоєнний світ. Коли не брати на увагу Шпенгелера, то ще не відчувалося, що старе відходить, що прийшли переходові часи, часи між двома добами, з яких одна відмирає, а друга народжується. Старий світ ще вірив, що він і далі має в собі достатні життєві сили і треба тільки знайти правдивий шлях, суттєвий, органічний, структуральний, щоб забезпечити своє існування і на будуче. Він ще вірив в гармонійність і духову єдність світу, що висловлювало себе з другого боку і в старшій філософії переживав Дільтая і в популярних на час „Lebensformen“ Шпрангера.

Саме цієї віри у екзистенціалізму, що має дещо спорідненого з філософією переживає, нема. Він вірив, можна сказати, в передчутті нових катастроф. Може тому найважливішим стало питання, не як дивитися на світ, тільки що робити.

Екзистенціалісти ще виразніше ніж філософи переживали поставили в основу своєї філософії проблематику самої людини. Людина стала в центрі запитань, антропологічна проблематика важливішою ніж систематично розбудовані філософські системи.

В зображенні екзистенціалізму людина є і кінечним і безкінечним пунктом. Але не її роздумування і відчуження над світом і з приводу світу, тільки її ставлення до світу (Роттакер) стає основною проблемою. Ставлення вілюсте, реакція суцільна, без поділу на окремі душевні якості, як цим свого часу займалася стара, традиційна, шкільна психологія.

В протилежності до гармонізувального світогляду екзистенціалісти, виходячи з поняття екзистенції, даного вже відомим данським філософом Кіркгеаардом, почали зображати людину, що відчуває існування в світі як жорстоке, суворе, загрозливе, безбезпечне та повне протиріч. Людина рухається в світі, не наче вербуваючи на льодовому острові серед безмежного океану, що плыве кудись в невідоме, при чім одна крига за другою відриваються від острижів, і він все маліє і маліє. Де вихід з становища.

Що має робити людина, щоб урятувати себе від немовлячої загібелі?

Філософія тривоги виявлена особливо сильно у найбільш видатного екзистенціаліста, Гайдеггера. Але ця тривога не є звичайним побоюванням, почуттям страху, не ризикувана, творча тривога (націонал-соціалісти перевірили її на свій кіпталт: „живе небезпечно“), що стає знаряддям, засобом, завдяки якому людина звільняється від повсякденного, кінечного, від того, до чого вона привиччалася в нормальним житті. Через тривогу людина приходить до самої себе, до того, від чого вона, позбавившись всього щоденного в своїм існуванні, ніяк не може відірватися.

Також і боротьба (не обов'язково війна), на яку кляле особливу увагу Ясперс, є невід'ємним елементом людського існування. Це кіньова межа, яку треба як таку прийняти до відома. Лад в світі людей не є самозрозуміло даний. Він мусять бути нами вибраним. В боротьбі встає з хаосу наш світ.

В зв'язку з цим стоїть екзистенціальною образ смерті. Екзистенціалісти ніби наново відкрили смерть як останню межу, варту великої уваги. В обличчя смерті стає у весь зріст обмеженість людської екзистенції. Несподівана смерть супроводжує людину на кожному кроці його життя. Почуття смерті неначе який магичний світлячок освітлює

(далі на 4-й стор.)

МАХА

(закінчення)

нями та підраховували, скільки розвалено будинків, скільки людей погинуло і як, — Маха лежала на соломі в повітці й тихенько постогувала.

Катерина прийшла, як звичайно, до Махи пізно ввечері і ахнула. А то що? Почала коло неї упадати, догоджати Масі, а Маха була їй вдячна за цю чуйність. Вже скоро вона відплатить їй, буде молоко й телятко, і Катерині, і Лідці, і Орисьці, і Молокопунктові, і всім.

Знеможена муками й трудом пологів, Маха здрімалася й не бачила свого дитятка. Але здрімалася ненадовго. Її раптом підкинуло, вона прокинулася від жахливого почуття, нестерпного страшнішого й гнітючішого, ніж страх, що принесли із собою чотири гнівних сонця. Маха мусіла відчувати коло себе тремтять малесеньке тільки — і все минулося би.

Але телятка не було.

Як? Маха ж його вродила! Вона відчуває своїм еством, що воно є, живе вже без неї, вона ще чує дух його коло себе. Може, Катерина забрала до хати, бо тут у повітці йому холодно?

Не було телятка!

Другого дня Катерина, як звичайно, прийшла, ласкаво говорила до Махи, гладяла її, — Маха дивилася на неї очікуюче й благоуше. Вразно Маха чує дух телятка, що позаягав у бгакках Катеринино фартуха, на долонях лишився, — чому ж її не показують дитини? Яке воно на масть, чи в латочках, чи руденьке. Вона ж його хоче обмити своїм порстком, але піжним язиком. Вона ж його хоче поїти своїм теплим молоком. То ж її право, вона ж його виносила, в муках вродила!

А Катерина підлабузювалася, доїла Маху — й нічим не хотіла її потішити.

Сумно ждала Маха день, другий, тиждень. Ба навіть чула, як десь поблизу мукала її дитина, — жорстокі люди доїли молоко, зараз такі й теляткові несли, — а Масі його не показували.

Почала до того звикати Маха. Вона, чуючи десь поблизу дитину,

якої й разу не бачила, ніжно, кличко обзивалася на його мукання. Вона інколи драгувалася, гнівно ревла, раз навіть не дала Катерині молока й фецьнула її ногою. Але одумалася. Почула, як плаче дитина, — а що ж їстиме теля?

V

З'явився новий місяць. Місяць мивув, як Маха має дитину, якої не бачила. Сумне материнство! Чому їх так жорстоко, камінно розлучили? В її правдивих очах було стільки суму, як вона звертала їх на Катерину, що та, входячи, відвертала-ся й не сміла їй дивитися в вічі.

І от, не знати чому, Масі стало так тужно-тужно, — так нестерпно, моторошно, пронизливо холодно на світі. Нічого-нічого — не треба, тільки раз поглянути на своє телятко. Чого воно сьогодні рано заревло так жалібно, наче його в'язали. І чому вже не чує вона його солодкого му-му...

Знов, як тієї ночі після втрати телятка, її до кісток зашемило якесь страшне почуття, почуття втрати, з яким не зрівняється жодне інше. Сльози горохом падали з очей Махи на землю, Маха плакала й ридала, і сама не знала, чому. Сліз було мало, їх не вистачало, щоб полегшити тугу.

Ні, вона знала! Вона чула кров! Кров власну, свого дитятка, яке ось у цю хвилину зарізали, і ще димить з його рани на шві тецплота її, Махиної, крові.

Вони його зарізали!

Нічого не змінилось наче, все було крутом те саме, але Маха знала, знала... Нехай Катерина підлизується, гладить її скільки хоче, — Маха її ненавидить. М'ясожерка! Ці люди — без серця, як вони могли зарізати її дитя?

Як вона те знала? Знала! Не треба було й тієї розмови ввечері, що почула. Сусідка до Катерини прийшла, а Катерина, наливаючи їй у пляшку молоко, солоденько хвалилася:

— Вже, хвалити Бога, м'ясозаготівлю загодили якомсь... Шкода, таке гарне було телятко, але мусіли...

— Скільки ж то воно важило, — ще байдужіше запитала сусідка.

— Та якраз біля трьох пудів... А такий же був бичок! Таку гарну білу зірочку мав на лобі...

Сусідка почала лаяти ненажерних німців, але Катерина заступилася:

— А що ж, корови позбутися? Не заплачеш, то зараз прийдуть заберуть...

Серце Маху не обмануло. Віддати її дитя на пожертя якійсь М'ясозаготівлі. Самі мабуть разом з нею жерли... Ще й хвалили, що ніжна, молочна телятина!..

VI

Катерина годила й підлизувалася до неї, але Маха була у невилікуваній тузі. Вона не хотіла нічого їсти, усе плакала, плакала. Яке мав право хтось відняти в неї дитину, пограбувати матір, віддати її кров потворі М'ясозаготівлі? І чому в неї, Махи, саме? Хай би Лідку її вбили й вкинули в пашу ненажерному чудовиську!

М'ясожери, не люди! Інакше їх тепер не називає.

Чому вони не задовольняються тим, що їдять корови? Їли б траву, соломку, січку, буряки, як і ми. А їм ще й живого теплого м'яса треба!

Так плакала Маха, її давило важким тягарем горе. Вона не хотіла давати їм молока. Але, поза її волею, молочні залози працювали й виробляли молоко, Катерина невтомно доїла її чотири рази в день, молоко прибувало. Поза своєю волею Маха їла, — і їла багато.

Катерина носила з города великі оберемки зілля і любовно клала їх перед Махою. Маха сумно крупала раз молоді бурячки й думала своє. Вона вже не прислухалася до людських розмов, не хотіла почути щось про теля до кістки гризуче болем. Вони їй були просто ненависні, вона бунтувалася проти них. Їдку то вони ховають ось відкопи, а її дитину віддали, ще й самі завезли. Так їм і треба, щоб розважували їх будинки, як вони грабують почуття.

І враз їй стало все ясне.

Та ж тієї ночі гнівне божество в чотирьох лицях прийшло до неї, не до них — забрати в неї дитину! То й була М'ясозаготівля. Бо хто ж, крім божества, має право кара-

ти, чи вбивати іншу істоту? Люди? М'ясожери? То чим же вони вищі за інші створіння? Вже вона бачила, їх, як покійно молилися, розпростерті в поросі, принижені, перелякані! Вже вона надивилася на них! Мусять багато ляпати язиком, щоб порозумітися, невірники і слуги своїх, нароблених власними ж руками, речей. Кволі, нікчемні істоти, а свою недолугість вроджену намагаються надолужити машинками.

Ні, що не говори, а вони у всьому поступаються, скажімо, хоч би й ним, коровам!

Ще хвалити Бога, що Маха багато чого не знає. А якби то вона мала університетську освіту, або хоч десятирічку та довідалася, що вона не з абиякого, рівного людям, роду, але з царського, та де!.. з божеського! Якби то довідалася про словословлення, пісні, віжки, хоровади, свята, багаті відправи й інші великі шанування її божеської природі! Якби то знала Маха, що вона — пряма спадкоємиця могутніх богів людських, самої славетної богині Ізиди та великого Аммон Ра! А син її — звіздочолий Апіс!

То-то був би сором тим людям!

Яр СЛАВУТИЧ

БОРОН

Баллада

*Це ти в колисній пиртю,
Що гнувся, як хвилі Дніпрові,
Уперше в пилівській бою
Напився шляхетської крові?*

*Мазену в нерідні краї
Це ти супроводив і крякав,
Тамуючи слези свої,
Крильми розсікаючи мряку?*

*Це ти, щоб кріпнути кістки,
На Уманській грібсь пожежі;
І, димом запливши їдким,
За Гонтю злякано стежиш?*

*Повідай мені, чи ж не ти
Вістив перемогу Петлюрі.
Коли валували фронти
І банди літали в аллорі?*

*Тепер, а тепер ти сидиш,
Обпершись на крила стололі,
І бомбами сповнену виш
Одводиш очима поволі.*

*О вороне, свідку старий
Віків грозового позмілья!
Куди запровадять вітри
Твоє трісталітнє окрилля?*

*Мов камінь скорботно мовчиш,
Прощаєшся з небом-розмаєм.
Нехай придорожній спориш
Останки твої поговас.*

До основ сучасної європейської культури

(продовження з 3-ї стор.)

людський життєвий шлях, такий багатий на непевності. Воно є знаряддям, щоби тим сильніше відчувати екзистенцію. Віддаючись мрменту, людина звільняє себе від настирлявого образу смерті. „Сагре діеш“ латинського поета значить, що наша енергія має бути присвячена повноті життя, життя цього моменту. Але ця повнота не є повнотою повсякденних переживань, турбот, людської суєти суєт. В переживальнім моменті концентрується ціла людська енергія, в шім сходиться минуле з будучим. Конечна людина у цьому стані стає безковечним пунктом. Через нього діє абсолютне. Я пригадую собі, що ще в 20 роках саме про цю повноту життя як свого роду savoir vivre доводилося чути цінні зауваження професора-емігранта Карсавіна.

Новий мотив вводять один з молодих німецьких екзистенціалістів, Ліппс, беручи в основу підходу до екзистенціального моментів в житті людини не тільки почуття безпеки, але й почуття сорому і т.д.

Здається, що екзистенціальна метода має, коли хочете, спровокувати різні форми людського активізму. Але цей активізм є далекий від недавнього казенного оптимізму

націонал-соціалістів, що кидали фрази про любов до безпеки, про радощі авантурницького життя, про повне героїчно-трагічне життя, відчуття якого ніби успадковано німцями від старих германців.

Тривога, боротьба, смерть, сором і т. д. — все це засоби, шляхи, методи, щоби від людини вимусити її останнє „я“, яке ніби ховається за цілим рядом перегородок. Тому й поняття екзистенції зовсім не є простим поняттям людського існування. Екзистенція означає останнє, найінтимніше людської душі і воно активізується тоді, коли людина скидає з себе все те, що прив'язує її до щоденного життя, що робить її половеям людської суєти суєт. Людина багато чого може зрештис, може кинути масток, владу, зв'язок з близькими людьми, може вийти до певної міри з свого тіла, робити проти свого характеру, зрештис певної моралі. Залишається після всіх цих актів зречення щось останнє, невимовне, невідривне і саме це є екзистенція в строгім розумінні екзистенціальної філософії.

Людина не завжди може піднятися до висот екзистенціального життя. Це трапляється в моменти найбільшого напруження, не так уже

й часті, коли вона стає понад нормальним бігом життя. Це свого роду перехід в іншу сферу існування. Зрікаючись світу, людина знаходить світ.

Близько до екзистенціалізму стоять і деякі духові течії, які тепер стали помітними в католицьких таборі. У Франції, на чолі так зв. персоналізму стоїть Еммануель Муньє, шеф-редактор міродайного французького часопису „Esprit“¹⁾. Думки Муньє подані в сконцентрованій формі в жовтневім числі (1946) німецького християнського часопису „Die Internationale Revue Um-schau“, що виходить щомісячно в Майнпу.

Муньє твердить, що він заступає підком особний і від екзистенціалізму і від марксизму рух.²⁾ Тим часом, я сказав би свого роду екзистенціального настрої помітний і у нього. Тільки в персоналізмі Муньє заострюються акценти: замість активності тут уже революціонізм, ще сильніше висовується наперед антропологічний штандпункт. Неясне і не оформлене у екзистенціалістів переходить тут у виразну програму. Проповідь активності де в чім пригадує науку Ясперса, зосередження в собі, шукання внутрішнього споріднення з відповідними екзистенціальними шуканнями. В загальному ж ми маємо в персоналізмі до діла з християнською соціологією.

Персоналістичний рух виходить з твердження, що криза, яку ми переживаємо тепер в XX ст., не є тільки господарсько-соціальною, але й взагалі кризою західної людини і західної цивілізації. Вона вимагає революційної розв'язки, і саме персоналізм і є філософією революції так само як марксизм і екзистенціалізм.

Тільки персоналізм особливо підкреслює вагу і цінність людської особистості. Для нього людина не є клітина соціального організму, тільки найвищий пункт, від якого розходяться всі шляхи світу. Але це не значить, що персоналізм являє собою щось подібне до індивідуалізму. Для нього людина зовсім не є ізольованою і незалежною. В персоналізмі підкреслюється пов'язаність (комунікабельність) людей між собою і з природою. Поняття персоналізму і колективізму-спільноти нерозривно зв'язані між собою. Свобідна людина не є еремітом. Персоналістичний колективізм є колективізмом свободних і відповідальних людей.

Персоналістичний рух — це реакція на тоталізм XX ст. з його змасованням і знеособленням людей. Проти маси і матерії виставляється творчий імпульс людини, особистості. Тому і історичний процес проходить, на його думку, не в певних згорі на язаних, об'єктивних

формах, тільки залежить від людських реакцій, від того, якою є людина. Треба погодитися — каже Муньє — з марксистами, що міродайною є не господарка чи духовка кавзальність. Все залежить від того, що переважає: авторитет творчої людини чи інертна матерія. Цим однак не признається ні перевага матерії, ні її панування. Матерія залишається засобом, а розвиток стоїть в зв'язку з тим, оскільки людина зуміла стати паном і над матерією і над самим собою.

В кінцевому результаті все залежить від людини, навіть і організація матерії в формі технічної революції. Людина робить вибір і від того, який напрям дасть людська ініціатива, і буде залежати, чи технічний світ розвиватиметься в напрямі гуманізму чи прийде до бездушності і безморальності.

Отак людська особистість ставиться на перше місце. Розвиток людства зв'язаний з рішенням людини. Творення світу є діло свободних, відповідальних і активних людей. Тому й психічне ество особистості набирає великого значення, передовсім її

¹⁾ Передо мною лежить листопадове число „Esprit“ (1946), присвячене американській людині.

²⁾ Характеристичним є те відмежування від марксизму. Воно свідчить, яку силу в даний час являє собою марксистська ідеологія у Франції.

Чорна хустка

Село від голоду охрипло і не гомонило. Не чути було людської мови, лише шуміла по дворах і садах висока стіна лободи і будяків. То тут, то там вили протяжно вовки, шукаючи їжу серед сонного люду. Все було притічене і виснажене. Люди, як примари, блукали по селі, не віталися, а лише по-звірчому оглядали один одного. Тупий жадібний погляд шукав скрізь їжі. Як гайвороння, добувалися літи в городища — з надією чамсь поживитися...

Голод страшно тінню навис над кожною хатою, тяжкими муками зазирає в чорні засмучені вікна, мертвими очима дивився на село і танцював свою перемотку на цвинтарі. Кожний десь десятки виснажених людей, замотаних наспіх в ганчір'я, вносили туди, на вигін. Хати корчилися і конали від голоду. Олов'яний біль, повільний жах, безмірні страждання обгорнули сірих похмурих людей...

Катя була надміру серйозна. Дитяче обличчя — худе і хворобливо бліде. З широких карих очей дивилися невразна туга, гіркість і повільне страждання. Малеча тут за пестошами і любов'ю матері, пекуча гіркість голоду і безмірне страждання за шматком чорного сухого хліба. Катя сама дома. В дитячій голови снують невразні думки, які виривають, хмурять дитяче чоло і поволі зникають в сірому тумані роздуми і забуття.

Сидить біля вікна і тремтячою рукою згортає дрібні кришки від хліба. В хаті порожньо і непривітно. Миша сумно скребе у стіні, десь двірчить цвіркун і голод гризе поволі душу дитини. Катя глянула у вікно. Дорога стелялась ген-ген у яр. Вона прилипла обличчям до шибки і вдивлялась. З синього марева вирізбилась постать батька. Його силуета розпливається в далечині, але Катя бачить ясно... так. В руках він навіть щось несе. Хліб — вдарило блискавкою в голову. Вона болісно скривилась і сльоза здавила її горлянку. Катя протерла кулаком очі і зирнула знов... Але замість татка при дорозі стояв високий будяк, пашно погойдуючись

на вітрі. Сиділа... Від втоми заплющилися очі... З блідо-рожевої хмари виплила мама, з теплою як сонце усмішкою. В кістяних руках мама несе білий хліб. Катя протягує руки і ось-ось візьме пухкий хліб, враз мама похитнулася, хліб розломився і з гуркотом упав на землю. Прокинулась, відкрила очі. Хтось стукає у двері. Мов стріла, кинулась Катя відкривати батькові двері, але в дверях стояв з папером чоловік. Червоний як рак. Він розкрив рота, чорного від гнилих пеньків, і гаркнув:

— Батько дома?!

— Тато пішов у місто дістати хліба.

— Мале, а вмєш брехати. Свого до чорта маєш. А мати де?

— Немає мами.

— А куди ж вона почвала?!

Катя подивилась йому пильно у вічі і кризь сльози:

— Мама моя померла.

Від несподіванки чоловік нахмурив чоло. І через матір з оглядою прохідив кризь чорний рот:

— Не скитли. Рюмсаць добре навчилася. — Потім глузуючи: — Навчи краще батька хліб здавати державі. — Він ткнув папір Каті. — В сільраду нехай прийде.

Відходячи, кинув злісно в повітря: — Потрусимо за ребра.

Катя зім'яла папір, повільно, як ві сні, переступила поріг і вийшла на вулицю. Шелестів сумно бур'ян. Кричали болісно граки. В бур'яні скитав пес і десь далеко вив голодний вовк.

Сонце пішло на відпочинок. В хаті дужче і болініше співав цвіркун і раз-по-раз бігали миші. Маленький каганець блимав сліпо на столі, розкидав чудернацькі тіні по стінах і підлозі. На стільці сидів батько і пильно слідкував за дочкою. Катя стояла в чорній сукачці, пов'язана білою хусткою, з торбою під рукою. Вона вже рушила до дверей, але, ніби згадавши щось, обернулася до батька:

— Тату, але в білій хустці мене можуть примітити.

Батько жалібно подивився на дитину, встав, відкрив скриню і ді-

став чорну велику хустку. Підійшов, повісив дочці на плечі і промовив:

— Надінь. Твоя покійна мати дуже любила її...

Катя вийшла з хати і потонула в темряві ночі. Пробігла біля вікна, чорна, як осіння ніч. Перший раз вона наважилась красти. За селом, недалеко від цвинтаря, в хліві, лежала купа мерзлої картоплі. Катя вийшла на вигін. Темнота огортала її навкруги. Праворуч маячів цвинтар. Катя швидко посувалася вперед, важко дихала і шільно притискувала до себе торбу. Її худенькі ноги тремтіли, вона спотикалась, зціпила зуби і йшла вперед. Бо-ялась кинути погляд направо, бо-ялась побачити темну пляму цвинтаря і холодні скелети хрестів. Їй здавалось, що щось неввидиме шелестіло ззаду і ось-ось схватить пупок її за плечі. Тряслась, покотіла зубами. Очі виплилися вперед. Холодні мурашки бігали по спині... Спиткнулась... Упала... Встала... І знову бігла... Показався хліб. Підійшла, як кішка. Очі блищали, мов огонь, і їли темряву. Вийшла всереднину, — вдарив неприємний запах гнилої картоплі. Катя присіла і тремтячими руками кидала холодуку слізку картоплі в торбу. Запах їжі будив у неї, сильну нестерпну біль, яку вона ледве перемагала. Чорна хустка найжилась в хліві і дихала жахом на дитину. Тремтіла від холоду і страху. Повернула обличчя і зойкнула... В кутку щось ворухнулось і суха солома зашаруділа від важких кроків. Сторож — мигнуло в голові. Катя вцепилась за торбу і прожогом кинулась в двері. Ноги зачепилися за поріг і Катя гримнула на землю. Вогненна біль запекла в колінах. В го-ові стукало молотом. Руки трясались... Схватила торбу і шалено кинулась в темноту. Їй вчувалось, що ось-ось хтось її дожене. Вона чула його тяжкий осатанілий підих. Торбина скакала на спині і пекла виснажене тіло. Вона бігла... Ноги билися об грудки, чіплялися за бур'ян. Боліло не чула. Раптом ноги підкосилися. Катя повалилась на землю. Мокра земля шкрябнула обличчя, на губах вона відчула солоний смак крові. Рученьята в'ялись в болото... — піднялась і побігла... Вітер був обличчя. Катя вразно чула, як

прорізаючи вітер, гупали важкі кроки людини. Чорна хустка спала з голови. Коси прилипли до обличчя. Вітер забивав підих. Голова горіла. Бігла, не дивлячись, що лежить попереду. Вона наближалась до цвинтаря. Вмить хустка заплуталась в темряві і шарпувала Катю назад. Вона затрусилась. Глянула вбік і холодно огорнув її душу... Крикнула... Перед нею, вразно випливаючи з темряви, білів хрест. Цвинтар... Вона ширше розкрила очі і, мов не саможяча, заверещала. Вереск шматовув темряву, вдарився в землю і полетів в поле. Жалібний відгомін поніс над могилками, бився об дерева, хрести і зникав в глибині. Дівча тремтіло, мов лист. Рукою закрила очі.

— Мамочко! — стрілою вдарило в голову: „Мама... мама десь тут теж лежить... мерщій!“

Вона ступила вперед, але чорна хустка ще сильніше тиснула її назад... Синій дим затьмарив погляд, жах скорчив обличчя і світлом поспішало по шкряпці... Торба випала з рук. Катя підняла голову... і оміїла... Дивилась... Ось розкрилась могила і білі кістки насувались на неї. Все ближче і ближче підходив череп, кістки гулилися і тріщали під нею. Дві чорні плями, замість очей, піднялися вгору — череп розкрив щелепи і заскреготав зубами. „Батечку“ — пролунало. Вже підня-

ся ввесь цвинтар, тисячі кісточок сміялися і підступали поволі до неї. Кістки лежали скрізь по землі. Виплиривши зуби, кістяки гарцювали біля неї, ломали дерева, чадали. Катя схватилась тремтячими руками за шию. Щось душило горлянку. Ноги слабшали... ще хвилину і в лице Каті шкряп зуби череп... Ноги зігнулися і мале дитя упало на землю... Десь далеко кричала сова:

„Помер, помер“. Протяжно тужив вітер. Шептали тиху молитву верби. Міради зірок, як свічки, блимали в небі.

Виплив місяць. Облив блідим світлом цвинтар. Могили спокійно берегли свої тасмички. Де-не-де маячили хрести. На розі білий хрест. Бляшаний вінок блищав на ньому. Чорна подерта хустка вцепилась в вінок і сумно розвивала китиці. Біля хреста скорчене дитя. Шляхлий погляд упівся в хрест. Білі рученьята застигли, хватаючись за траву. На землі — торбина, а оддалік в траві, розсіпана мерзла картопля. Вітер повіяв з поля і доміс збентежений голос батька. — Катю. Катю!..

І з тих пір, кажуть люди, вночі неймовірно діється на цвинтарі. Здалеку чути дитячий жалібний плач і при місяці видно, як на білому хресті гоїдається чорна подерта хустка.

П.-ок.

З морської лірики

Пливть море на далекій півночі,
Закидають якір кораблі.
З гонором аухвалом, дивним, північним
Йдуть матроси по чужій землі.

Йдуть вони по незнайомих вулицях
І дівчаток викликає гармонь.
Море пливть, море плаче-журиться,
Що на кораблях погаво огонь,

Що нема йому кого приборями
Вдарити на палубі вночі,
Що земля любується героями,
Що гармонь ще й про любов гарчить.

Сонний місяць в піднебесі викричавсь,
Притаївшись в непроглядній млі
І не зна, кому на дальній півночі
Посвітити — морю чи землі.

Київ, 1947.

Мих. СИТНИК.

ясне, виразне оформлення в обличчі життя і смерті. Перед нами завдання і певних потрібних змін в психічній структурі людини і кінцевого затвердження її. В основу береться людська людина, людина з совістю, з співчуттям і любов'ю до ближнього, християнська людина. Коли ми говоримо про реалізм життя, то він є тільки тоді, коли поруч принципу зосередження людини назовні (Prinzip der Veräußerlichung), що є правдою матеріалізму, стоїть принцип зосередження людини знутри (Prinzip der Verinnerlichung), що є правдою, властивою духовному світові.

Зосередження всередині не є втечею від дійсного, ді, відповідальності. Це тільки тимчасове відходження від суєти суєт і від сьогочасного. Іншими словами це шлях самопізнання та збирання сил нової акції. Врешті зосередження в собі є свого роду процесом відродження активності і в цьому сенсі акт, дія.

В часи кризи і перелому ставиться новий світ, а тому і необхідна людина революційного, активного типу, людина людина, що в стані ввести в світ волі активний, творчий гуманізм.

В статті „Агонія християнства“³⁾ ці думки Муньє пов'язані в своєрідний спосіб з завданням християнської спільноти.

На його думку, агонія християнства це сталий процес, який пошню в наші часи пішов прискореним темпом. Християнству загрожує духовний Седан, і нехай не мліють наших очей раптовий зріст християнсько-демократичних партій в цілій Європі. Це не оновлення християнства, але тільки налив на його хворім тілі. Християнсько-демократичні партії, що в звільненні (від Гітлера) Європі зайняли місце лівого центру, стоять під загрозою викривлення свого обличчя; деякі ознаки говорять за те, що вони стануть або стають притулком для реакціонерства, в той час як їх завданням мало б бути звільнення християнського світу від решти його реакційних зв'язків і зобов'язань.

Християнство, яка б не судялась йому доля, мало б виступати як рух великий, сміливий і мужній, що твердо боронить себе, що є здібним до авантюри і запалу. Воно не сміє бути — а на жаль, так здебільшого єсть — висловом тих, хто не знає на яку ногу ступити, що роздумує і має страх перед народом, хто, будучи панівно залюбки комунізмом, пробує зовсім сил пристосуватися до цього небезпечного явища або в силу реакції вбачає в усім, що діється, вияви комунізму і рекамує побороення його, як неофашизму.

Де в чім вони може й мають рацію, але їх хиткість, кидання на всі боки не дають їм подивитися в вічі правді. Вихід для церкви не в пристосованні. Церква, католицька церква давно вже втратила контакт з життям. Аж надто довго вона залишалася церквою буржуазною, буржуазного оформлення та занадто мало перебрала нових правд, свобод, справедливості, толерантності, демократії, духу спільноти, поступу і т. д., і ще менше була причасною до їх творення.

Християнська церква опинилась в стані тяжко хворого, або й агонії. Але це не торкається цілого християнства. Перед загрозою смерті стоїть західне феодальне і буржуазне християнство. Чи не прийде йому на зміну завтра чи позавтра нове християнство з нових шарів людської спільноти, з позаєвропейських теренів?

Стаття не доходить до останніх висновків. Наприкінці автор її сам запитує читача, де вихід: чи властиво полагати протилежність між християнством і модерним світом, між християнством і комунізмом чи ні?

Як бачимо, Муньє з своїм персоналізмом стоїть на лівому крилі християнсько-демократичного руху. Ми бачимо у нього велику увагу до комуністичних тенденцій, які так позначилися в житті сучасної Франції. Його „Персоналістичний соці-

лізм“⁴⁾ є не тільки проповіддю активізму-революціонізму, а й безперечно висловом тієї тривоги, неспокою, яка охоплює думачою і переживачою людину в наші часи кризи і перелому. Шукання шляхів, виходу волітво у нього так само як і у екзистенціалістів. Тільки екзистенціалізм займається здебільшого самою особливістю, її внутрішнім, а персоналізм звертає в першу чергу увагу на соціальну функцію людини.

Безперечно праворуч від Муньє стоїть друга цікава постать сьогодишньої Франції, Жак Марітен. Це глибоко думачий християнський філософ, що став на твердому ґрунті християнської моралі. Християнська мораль є його основою його соціологічних думок. Нема тут ні запитів, ні сумнівів, ні шукань, тільки ясла, вразно висловлена аналіза.

Я мав нагоду прочитати його статтю „Кінець маківеллізму“, писану в 1941 р.⁵⁾ Тут маємо діло з реакцією на фашизм і тоталізм. І Марітен виходить з сучасної кризи, але супроти маківеллізму, ще був досі домінуючим в політиці, однак воно чі в сильніших чи в слабших виках, він ставить ідею загального, спільного добра з'єданого народу. Це незначить темне і світле: з одного боку сила — насилья і війна, з другого загальне добро і мир.

Він розрізняє між поміркованим маківеллізмом, маківеллізмом реальних політиків і абсолютним маківеллізмом. Перший у нього презентує Рішельє, в той час як Бісмарк стоїть уже на порозі другого. Ця друга форма — це вже маківеллізм у вироковому стилі, ірраціональний, революційний, здичавлий, демонічний, для якого немає меж несправедливості, необмежене насильство, необмежена аморальність та необмежена брехня є нормальними політичними засобами. Отже, як бачимо, справа маківеллізму не є справою приватної етики, тільки політичної.

Що нас тій чи іншій нації або націїм надію на світле будуче? Успіх ніби стоїть на боці маківеллістичних метод, а не ідеї загального добра (Gemeingut), що має бути нормальним засобом державної влади на основі принципів справедливості і політичної моралі.

Але так тільки здається. Маківеллізм заводить в блуд своїм без-

3) Про не писав Муньє в „Esprit“ за травень 1946 р. (переклад в L'An-sebot 1946, кн. 3).

4) Ця термінологія починає набувати права громадянства і в сьогочасних німецьких християнських журналах під впливом Франції.

5) Dtsch. Frankfurter Hofte 1945 і 7.

З НОВИХ ВИДАНЬ

ХОРС

Літературно-мистецький журнал ч. 1

Перше враження, коли візьмемо в руки цей 192-сторінковий журнал — «магазин», — такий добре відомий тип західно-європейського й американського журналу. Проте це тільки таке перше враження, журнал бо містить матеріал далеко поважніший від того, що його подають магазини, призначені передусім для розrywки «легкого» читання, чи, як у нас звичайно кажуть — «до подушки». Може це й розчарує трохи деякого з аматорів легкої лектури, але у нас є стільки важливіших проблем і рідної і чужинної культури, з якими треба знайомитися, які треба пізнати і до яких треба виявити ставлення з нашого, українського, погляду що, справді, в сьогочасних видавничих умовах гріхом було б розмишлювати і ті дрібні можливості видань, що ми їх маємо.

ХОРС вибрав тут дорогу посередню: він хоче в грайливо-камізурно-парадоксально-іронічно-саркастичній формі говорити і про найбільш поважні речі. І, власне, це надає журналові індивідуальне обличчя, так як своєчасна легка філософія іронія і безпосередній тон загравання з читачем створюють неповторний тон хвильовиського «Літературного Ярмарку».

Порівнявши з «Літературним Ярмарком» напрошувється саме відразу, хоч би тільки для контрасту. Це не якесь наслідування літ.-ярмарківських засобів — його взагалі почувається менш, ніж, наприклад, у колишньому варшавсько-львівському «МИ». А все ж почувається якась зв'язність, якась традиція саме із загалом журналістики. І воно, безперечно, правильно продовжувати традиції попередників, тільки ж оновлюючи їх духом і стилем свого часу, що, власне, досить вдало і робить ХОРС.

Як звичайно, в першому випуску кожного журналу шукаємо чогось подібного до маніфесту, програми, декларації. У вступній статті «З компасом», власне, і знаходимо щось подібне до маніфесту, висловлене, до речі, формою парадоксів та штурдерно побудованих думок, в яких не завжди можна схопити основний глуд. Отже ХОРС насамперед, як сам заявляє, часопис **принциповий**. Ця мистецька принципиовість є «тверезе загугнення істотної ваги нового». Як формула — поставлене мистецтво романтизму: «Романтизм. Злитованим поєднанням інтелекту й будівної волі назустріч усім та всяким мистецьким «хо». Не відчувачи боязні перед жадним з них. Найменшої тіні роботи оригінальство обов'язковим, але приймати з довірою все... Краса широкого олова в усіх ритмах, краса звуку в усіх контрастуватичних можливостях. Коли можливе ви-

черпає, шукають неможливого, щоб зробити можливим. Але шукають ці романтичні. Краса барви. Краса колориту та сухої лінійності. Краса гексаметру, терцини, сонету та віольного вірша. Краса консонансу та атональності. Краса опису та краса діалогу. Віра в силу гротеску, віра в творчу потужність моментально-нежданого, несподіваного, вражливого. Доба могутньої синтези в українському мистецтві. Доба романтичної синтези в українському мистецтві. А в іншому місці читаємо ще таку декларацію: «Вищою ідеєю, за яку бореться ХОРС, є право кожної особи на неповторність, що свідомо заявляє добру волю жити в згоді з ідиною неповторністю... ХОРС не міститиме на своїх сторінках нічого, що є вороже його вищій ідеї, але не міститиме так само нічого, хоч і солідаризуючися з його ідеєю, нестиме в собі мляву, невизначену, байдужу форму».

З усім цим не погодиться — немає причини. Погляньмо тепер, як переведено ці ідеї красі, принципівості, романтизму, неповторності, гротеску, синтези і т. д. в тому, що є вирішні — в мистецькому творі.

Літературно-мистецький матеріал, що з нього складається перший випуск ХОРС'а — дуже різноманітний. Відповідає не й програми журналу, ну, і старій добрій рецепції, що кожен стиль добрий, крім нудного. З поезії — чільно місце займають три недруковані речі Є. Маланюка, дві з яких, датовані роками 1926 і 1943, перегукуються з собою своїм трагізмом «початку світової ночі» і «білого дня чорної весни». У вірші, присвяченому Олені Телізі і що має за тему спогад про Київ, велично, наче далекий відгомін старовини, звучить рефрен про «плонінний меч». Юр. Клен у нових двох уривках з «Попелу імперій» протиставить два різні стилі — один репортажний, який зображує 1917-й рік, другий суто-поетичний у «Плаци Єремій», поданий у пісенній формі великої сили. З цих, як і попередніх друкованих фрагментів видно вже ясно, що ціла поема це буде радше велика хроніка доби, диярій поетового стану душі і її реакції на події, в формі так само змішаних, як і ті події. Т. Осмачка у малому двострофному вірші «Згадак» дає ціле експозе, притаманної йому душевної розривності і — натуралізму:

Я ноги загадує свої в гязі,
Що мовчки бачили і ви...

Для Осмачки важливий не комплекс естетичний, а комплекс, так сказати б гумусу, — тієї найурожайнішої верстви землі, що постала з перегнилих ростинних останків. Це, власне, й документує силу «селянської» його поезії, і в цьому плякні зовсім зрозумілим, хоч не киче естетичними образами буде оте соковите здохле цупеня в каложі, що ним Осмачка починає свого «Поета» («Заграва», ч. 4). «Батько й син» В. Барка витриманий у стилі під народню думу. Звертає увагу, що Барка і тут, і в інших своїх поезіях переймає з народної творчості моменти не активні (козачка пісня тощо), а спивно-пестливі й голосінні, що безперечно старіші своїм походженням, але сьгодні, у нашій по-міському зіндустріалізованій добі звучать деколи анахронічно. В таких творах, нав'язаних до народної творчості, завжди стоїть старча проблема, наскільки автор, подаючи свідомо в тон якогось мотиву, стилю і, найважливіше, інтонації, зуміє зберегти оригінальність власної образності і мовної форми? Бо самого «попадання в тон» буде ще мало, потрібна синтеза, де народня поезія, як у раннього Тичини, була б тільки канва. Чи не спробував Барка в «Батькові й синові» дати щось саме надто паралельне до народної поезії, коштом відіндивідуалізування власних мистецьких засобів? — Темою Ю. Косачевої «Регенсбурзької зустрічі» є побут Сковороди в цьому місці. Це одна з авторових краще опрацьованих поем, як звичайно, багата вишуканими словами і бароковим розмахом. «Магічність», яку Косач так залюбки пропонує, він сам досягає тут не тільки чисто мистецькими засобами, а й часто зовсім зумисною абракадабрічністю граматичної складні, що дає своєрідну заплутаність форми, яка звучить раз по-філософському глибоко, а раз просто не доходить своєю абстракцією до свідомості. Остання річ оригінальної поезії не фрагменти поеми «Нестор» Леоніда Полтава. Можна погодитися з заввагою редакції, що це речі ще прояніті атмосферою латораторії, зате назименовані силою безпосередності. Особливо сильний фрагмент п. н. «Манастирська брама», позначений власною поетовою інтонацією,

що звучить наче якийсь крик з минулих сторіч.

Поезія перекладна представлена низкою творів, деколи, можливо, надто антологічного характеру, не позначеного якоюсь співзвучністю з нашою добою. Знаходимо тут фрагмент «Тристана й Ізольди» Готфріда Страсбургського в перекладі О. Веретенченка, недрукований майстерний переклад Миколи Зерова з сонетів про Ляурк Петрарки, «Пісню Гіперіюка» Ф. Гельдергіна в перекладі М. Ореста та три поезії Хуана Гарсія де Льорка в перекладі М. Іванова. У нас немає оригіналів, щоб порівняти і сказати, наскільки перекладач віддав істотне суто-поетичне звучання поезії цього еспанського поета. Де Льорка належить до того типу національних поетів, що деякої мірою не перекладай власне через свою глибоку народність, де слово — символ, що в оригіналі має глибокий сенс, у перекладі тратять своє забарвлення і звучать часто банально.

Проте не поезія, а проза творить головну силу і стрижень цього першого тому ХОРС'а. Тут і стильові протиречності куди більш помітні, ніж у поезії, починаючи від реалістичного оповідного, майже репортажного оповідання В. Домонтовича «Апостоли» — аж до романтично-експресіоністичних речей інших авторів. «Апостоли» побудовані дупко, кожна думка й образ розвинуті логічно і переконливо і це, власне, і вражає, викликає якийсь внутрішній відрух спротиву: як оповідати звичайними словами те, що зв'язане з містерією? Отак оповідання, зрештою дуже вдале (а на що тему написано у всіх народів тисячі і тисячі творів) вибивається не так своїми суто-мистецькими вартостями, як

радне психологічними. Це — більш філософська студія різних психологічних моментів у формі оповідання, навіть мовні засоби якого зовсім усучаснені, майже по-газетному («агітаційне гасло», «не практична людина», «реальний політик», «газардово спечався», «заарештувати» тощо).

З великим інтересом читається новело Василя Орлика «З нас уторі сміється сонце». Вона складається з 17 розділів, з яких останній має тільки шість рядка, та що проте завершує цілу новелу. Тема на погляд банальна: інтелігентка, чутлива жінка, менш інтелігентний чоловік і — той третій. Є в ній основні в новелі — наростання інтриги і навіть досить і одного — натяку на неї. Стиль грайливий, іронізований, наче зумисне зневажливо-неповажний, що всі життєві трагедії й еротичному тлі, бере з легким усміхом вибачливості і зрозуміння. Це той стиль, що його у нас культивували Хвильовий і передусім Яновський; цей останній, коли б підписав своїм прізвищем цю новелу (хоч це і не його сюжетний жанр), певно здурив би і найвникливішого критика. Але П писав Орлик. Сам факт, що він може дати рік добре збудовану (скільки у нас є добре збудованих новель?), цікаву інтригуючу своїми суто-мистецькими засобами, своєю стихійною експресією, багату каже про автора, як мистця. Те, що деякі з тих мистецьких засобів були вже використані іншими — каже ще не багато, бо годі з'однієї речі судити про характер стилю якогось автора.

Експерименталізм, шукання нового — знаменує «Божественну лжу» Ігоря Костецького, оповідання, що ба-

гатством поставлених у ньому проблем висувається на осередкове місце серед оригінальної прози. Маємо тут твір, що повністю виявляє стилістичні риси, його бо «Оповідання про переможені», складені з 9-и новель — були надто епізодичні, щоб не сказати — обмежені, щоб з них можливо було вповні пізнати спромога автора. Тут — маємо зв'язно побудоване оповідання, тільки ж ту оповідану тяглу лінію автор, відповідно до свого стилю, вигнає на всі боки. Експресіонізм? Надреалізм? Безперечно, наявність тих напрямків слідно скрізь, проте вони поставлені не як засіб динамізації твору. Один з героїв оповідання каже: «Обов'язком мого життя є творити слова... Моїм обов'язком є встановити слова для кожного року. Ляйтмотив року, мовити б так. Домінанта словесна. Звукове визначення кожної сучасності»... І він творить слово «камбрум», слово, що може бути всім і нічим: «гарний, як камбрум», «шум як камбрум», «такого камбрум» і т. д. Це слово тягнеться кризь усе оповідання, як доміант, визначення атмосфери неспокойного воєнного часу, серед якого відбувається дія. Це — один із засобів перенести свідомість в інший пляк і з нього показати істотне, драматичне. Герой, після блискуче описаної пошлюбної ночі, відходить виконати ближче неозначене військове доручення «найруднішу чорну роботу», що є також Україною (бо є не тільки Україна пісеня), роботу, що має тільки одну перспективу — кулю. І тут власне, в зударі безшабашно неповажної, скорой до психологічних змін особовості героїв і — свідомості обов'язку, свідомості, яка не є навіть наказом, а виразом свободної волі, і лежить істотне, осередкове проблема цього оповідання. І хоч можна сперечатися за ті чи інші моменти в ньому, за часом надто велике загравання із словесною формою для творення «позасвідомої мови», годі не признати, що цей твір Костецького — нове явище нашої прози.

Відділ оригінальної прози закінчують афоризми В. Державина, засновані на парадоксах, на зударі естетичні з життям, вони взагалі повинні на тлі нашого літературного життя. Розвинуті широко в інших літературах, у нас вони майже не мали представників, окрім, може, єдиного М. Рудницького.

З прози перекладної найкраща річ це уривок роману «Піпська меса» чеського письменника Карла Шульца, наскрізь переконалий своєю формою і психологічним переведенням. Зате ми сперечалися б за «Убивців» Гемінгвея, які б вони і не були характерні для стилю цього американського автора. Новелі бракує просто закінчення, воно мов обрубане. Від Боккача до Джека Лондона більш-менш уже знаємо, що це є новела: в її основі лежить якась пригода. В Гемінгвея, власне, така пригода заповидається, але ще не відбувається, і читає мимоволі не може приховати свого внутрішнього невдоволення. Це одна перекладна річ — з китайського повістяра Джао-Ляй уводить нас у світ східної екзотики і тієї східної філософії, пов'язаної, невідлучно з історією і релігією, що її ми можемо сприймати тільки з коментарями.

Половину книжки творять статті й огляди різних діянок мистецтва. Юрій Шерех дає тонку стилістичну аналізу поезії Миколи Зерова. Автор слушно зауважує, що «тепер не можна стати справжнім поетом-майстром, не усвідомивши секретів зеровської вірша». Проте підсумок, що їх виводить Шерех, здаються нам дуже дискусійні, — вони надто випливають з тези теперішнього авторського ставлення до неоклясичної школи. Звичайно, неоклясичизм міг віджити, на його зміну могли прийти інші стилі, більш активні і більш спроможні оформлювати нашу залізну добу, а проте годі не добачати того, що він, той неоклясичизм, був у свій час рухом прямо революційним в українській дійсності. Вершом піраміди кожного народу і всіх його духових і матеріальних здобутків є держава. Творять її рухи і революційні і — будівні, формуючи, що, як і в наших умовах. Були також революційні, бо вони неборювали український комплекс хаосу і неприймання форми, комплекс, вироблений у сторіччях поневолення. І тільки так, доповняльно, треба розуміти тезу й антитезу Хвильовий — Зеров. Його клясцизм виростає із жаги формування жадоби знати постійну форму. І це його змагання, раз свідоме, а раз несвідоме, є основним в його творчості, і воно вище над ті «елементи мертвоти», що їх так зазначає в своїй статті Шерех.

Кілька статей — І. К-го про О. Ольжича, П. Мегика про підсвідомі явища в мистецькій творчості, В. С. Про мистецтво Петра Холодного, Ю. Корнубта про «віру» втраченого покоління, Ю. Косача про польську лж

ЛЕОНІД ПОЛТАВА

ДЕМОН

У завулку Європи, за шербатим парканом,
Похилюся будинок, старий і глухий,
Десь далеко від нього міста і майдани,
А ще далі — широкі та людні шляхи.
Похилюся будинок, вікном аж до бруку,
Звисли ринви іржави, як мертві вужі,
Хто б подумав, що там, за дверима — 6 руки,
Руки велетнів світу, рука мужів!
І не їх — а його! — Біля чорного бюрка
Він — у чорнім убранні, в сірій типі кімнат.
Хто ж він? Демон, що грає із світом у жмурки,
Полководець хоробрий, чи дипломат?
Все говорить про велич:
І припулені очі
Під зухвало низеньким, трикутним чолом,
І напнуті уста, що самі лиш пророчі
Промовляють слова з-поза бюрка під шклом;
І слизава зачіска манекена зі склепу,
І подовжених рук підозрілий кришталь, —
Все говорить про велич!..
Десь дуже далеко
Підіймається сонця
Округла медаль.
І несміливо, з сонцем, хтось заходить в кімнату.
Восколиця селянка, півобдертий студент;
Іх стрічає за бюрком гордо і свято
Заадалегідь відлтий, тяжкий монумент.
— Що потрібно? — питається бронза відлита.
— Допомоги, мій пан. Нічого нема...
— 6 заява? Та мусите ще й заплатити,
Бо тепер не даю вже нічого дарма. —
Монумент нахилиється, ледве помітно,
Як і личить великому. Певно, що так!
— Може б можна... Я з бідних, я — не самітна.
Ну, а муж — залишився в руках посіпак...
— У окремих випадках. —
Скінчилась розмова.
За селянкою мовчки зникає студент.
А за бюрком — лишився стояти безкровний,
Заадалегідь відлтий, тяжкий монумент.
Невдоволення? Скарги? Тож слухать не варто!
Він заклав цю станицю, він відкрив це бюро.
Він — служить народу! Він — покликана варта
За магнічним бюрком, що приносить добро!
О, це бюрко! Ці ніжки, відточені, дужі,
І ляквана дошка, і папери на ній!
Це ж ніхто — лише він знайшов таку мужність
Пронести оце бюрко кризь пожежу та бій!
Віа,
Тягнув,
Ніс це бюрко з далекого краю,
Кинув батька, покинув вітчизну, поля,
Бо, здається, уже і в Австралії знають,
Що без бюрка — давно б не кружляла земля...
У завулку Європи вітер віє позома,
Розвіваючи попіл піщаних ідей,
І чекає за бюрком дрібнеський демон
На благання насправді великих людей.

До основ сучасної

європейської культури

(закінчення з 5-ї стор.)

посереднім успіхом. На дальшу мету, в перспективі життєвого шляху нації це зло, ця антиморальна етика і політика ніколи не оправдують себе. Під постійним впливом маківеллістичних політиків і метод нація кінцево-кінцем заломлюється. Наші масштаби часу знадто короткі в порівнянні з тим, які дано для життя народам і взагалі людським спільнотам. Ми не знаємо і здебільшого не розуміємо Божих замислів відносно нас: Бог дає і тим, хто вибрав собі шлях несправедливості і неправди, час, щоби опам'ятатися і повернути свою енергію в бік доброго і позитивного. Не раз катастрофи приходять тоді, коли люди або людські покоління вже й забули, хто то був, що штовхнув людей на цей чи інший шлях. Першою вимогою мудрої, доброї політики є справедливості. А це значить, що політика в суті своїй є щось моральне. Вона мусить мати своєю метою загальне добро народу чи народів. Більш того, вона має виходити з релігійної свідомості. Щоби вийти на боротьбу з сучасним маківеллізмом⁶⁾, не досить природних засобів політики, природної політики, треба християнської політики.

Не забувайте, що автор писав в

НА МЕЖІ

Вийшов на лан, а стиглого хліба — аж посміхнувся... Обважнілі колоски хилилися низько додолу і кланялися йому в ноги, шестом високого стебла просили — візьми нас... тепер ми твої...

Не повірив, щоб ото просило його та таке золото! А жита бігли і бігли до його ніг, а може назустріч п'яній пісні, яку чув тепер за спиною:

„Ой, пиймо, куме — добра горілка...“

Тільки по звідти де п'ють і знав, що то затяга стара Семенівка і лукаво моргає на свого кума, який трішки „упився“ і б'є на її слова тяжким сп'янілим кулаком і собі тягне:

Ой, добра горілка
Вип'ємо, куме, ще й з понеділка...

Вийшло село — подумав — і він впився, бо й як не впитися! Їхня воля тепер — ну да, сам собі пан і баста! То ж і кум п'є вволю.

Сидів на межі і тягнув в задумі люльку. — От і власть так — міркував — міцна, як малярський тютион, а розвіялась... — пустив тільки дим і махнув рукою; аж посміхнувся...

Ех, Семене, Семене — згадав брата, гірко стало. — Видать, дурний тебе піп хрестив...

Згадав минулу ніч відступу, важку, як тільки дурний сон буває. Мати так його благали. — Не йди — казали — не йди, сину... А він своєї: — Ех! Мамо, мамо, чи ж наша воля, чи ж то наша сила, чи ті часи... — І пішов, звісно —

молоде — дурне... А що було пересидіти — сидів би й він оттак, на межі і йому кланялися б жита!

А село співало п'яними голосами і ніхто там не чув далекої, колючої кононади. Думав про брата і йому чулося, що то земля стугонить словами матері — куди ж ти, сину?! Куди й по що...

Знав — по щастя не підеш, як воно саме не прийде і не вклониться важким налитим зерном. От як тепер...

І він казав йому — не йди, бо он чуєш власть летить в провалля, аж стугонить! А він своє — жди, жди — на твою шню друга прийде... не бійся — гірша...

Нехай гірша, аби інша... — ліг заклавши руки за обважнілу голову і дивився в прозоре й глибоке небо. Подумав — що за небо у них! — а він ніколи й не бачив...

А брат, звісно — молоде-дурне — та під таким небом не страшна і гірша, ба й смерть навіть... — і стало на душі добре, добре і собі підтягав:

Випиймо, куме, ще й з понеділка...

Розумний у них кум — старий чоловік, світ пізнав... „Цар — каже — буде як колись... і мир на землі і повні оборні, а копішка піде за руб... і каже „будьмо православні“, а всі — „будьмо!“ — та й ще по одній випили...

І стара виплася, аж сльозу пустила — копішка піде за руб, а я ж казала не йди, не йди сину... Горі моє...

— Вернеться стара... — потіша кум — бо й куди піде — скрізь один цар і мир буде...

— За вас, куме, за ваші добрі слова...

— Будьмо...

Випили тоді по „останній“ і заспили:

І пивь будем і гулять будем,
а прийде смерть — помирять
будем...

— А що, куме, чи ж то скоро цар прийде?... — шамотів старий Мусій, що пасічником з п'ятдесят літ. Кум тяжко задумався на його слова. А той — боюся — каже — не дожить!

— У поведілок, як зорі зійдуть — вирішив на його слова кум. Ой, ой! — простогнав ділисько...

І пощо їм той цар — задумався — то ж і пани будуть і підпанки... Кумові, так тому ще добре — має шпрокі оборні — зсіпне зерна... А у них, якби й міг загорнути весь лан, то куди б зсіпав?! Біда!

Що то люди — як не власть, так царя давай! А як до понеділка без царя можна, то й далі б так... — аж хмелем зарілося від думок. Підвівся.

„а прийде смерть — помирять
будем...“

— Іч — порозспівувало... царя закортіло, а в голову б вам наперед царя!

Почував, як в ньому народжується ненависть до власті, царя і п'яного кума — як можна без власті, то можна й без царя... Остобісію!!

А хліба котилися і кланялися з покором до його ніг. — Ех! бері, тільки бері не барися...

А він ішов житами і чув, як грає в жилах кров праділів його, що народжувались, жили й помирали в своїй найнаархічнішій, на цілому божому світі, республіці...

Олександр КАМ'ЯНЕЦЬ.

Б. ОЛЕКСАНДРІВ

ВНОЧІ

Мерхне племінь сувір... Ніч Каринтії хмура і темна.
Над вершинами скель нависає холодний туман.
Я не можу заснути... Точить мовок мій думка таємна,
Чорні крила жало до минулих торкаються ран...

Десь покинутий степ. Там душа моя чайкою плаче,
Половють жита, наче світлого моря прибіл.
У безсонні ночей знову маряться давня, дитяча,
Сірі пасма доріг виростають в пітьмі голубій...

Знову рідні поля... Бачу милі усміхнені лиця.
„Ти здалеку прийшов? О, ми знаєм, гірка чужина...“
Теплі хвилі несе люба змалку мені Раставиця,
Пахощами садів зустрічає владарка-весна...

На розлогі поля впала позолоть. Стихла робота.
Йду вечірнім селом, до знайомих вітаюся людей...
Ось і рідний садок, і сестра відчиняє ворота,
Наче пташка мала, припадає мені до грудей...

.....

А коли я вернусь, і на місці дідівської хати
Буде тільки бур'ян, тільки згарища чорні сліди?
Чи допоможе мій жалі, і чи серце запрагне відплати?
Мабуть знову піду, хоч не знатиму певно — куди...

Буду тінню бродить. Сам від себе шукатиму втечі.
Може стріну кого на чужих невідомих шляхах?
Може мати моя, взявши латану торбу на плечі,
У аневірі німій самотою блука по світах?

...Мерхне племінь сувір. Ніч Каринтії хмура і темна...
Над вершинами скель нависає холодний туман.
Я не можу заснути... Точить мозок мій думка таємна,
Чорні крила жало до минулих торкаються ран...

1945.

ХОРС

(закінчення з 6-ї стор.)

тературу та ін., раз всебічно, глибоко, раз всебічно, раз більш доривково зазнають читача з різними проблемами нашого й чужинного духового життя. Власне ці статті-огляди, як і далі, про театр, просторове мистецтво, фільм та інші міжнародні мистецькі огляди, може більш як великі статті і виявлять справжнє обличчя ХОРС'а тут бо сильніше, як донебудь іше, виступає відомість, рапті ргіс, як кажуть французи, до різних мистецьких явищ. Насвітлення буває не раз і стороннече (як про театр, що вже викликало реакцію), але, як ми вже казали, це складено дуже живо і цікаво. Питання викликає тільки актуальність деяких напрямків, що про них пише ХОРС, напр., не було потреби спитатися так вичерпно над футуризмом, напрямком уже відомим і відомонілим, що остаточно віджив своє і „зарізався“ в італійським „поштрайним маярстві“ (аeropittura).

„Кіос космосу“ має вдалі „карікатури, зате менш вдалі текст автопародій, що нагадує якесь маячіння. Хоч редакція і зазначає, що „непосвяченим заборонено, хто ж переступить заборону, однак (однаково? — С. Г.) нічого не зрозуміє“, проте кожна написана річ є написана на те, щоб її читали. Коли це калямбурі, хай і в „заумному“ стилі, вони повинні визнаватися бодай дотепом, а ним не може бути галімація з уривків неподокінчуваного речення. Не перечимо, що цей „стиль“ можна довести до якоїсь перфекції і глуду, але тоді треба присто-

сувати і до пародій одне із, видрукуюваних грубим шрифтом, гасел ХОРС-а: „Потреба сталевих спиначів для кріплення словесного мистецтва!“

У відділі ілюстрацій трохи комічно і нелогічно бачимо і побіч себе египетську царюцю Нюфретету, рисунок козака В. Перебийноса, фільмову артис. Марію Дені і... Уласа Самчука. Бажаний був би трохи краший папір, бо відбитки мистецьких творів виходять надто погачетному. Думаємо, що краще було б подбати редакції за якогось доброго ілюстратора, який би зумів ближче підійти до цього стилю романтизму й парадоксу, що характеризує журнал у частині літературній. Замість таких відомих уже репродукцій, як собор св. Петра в Римі, ми волили б бачити якийсь звичайний, простий ескіз кількома штрихами, а й портрети були б у тім пляні куди цікавіші. Та це все побажання і вимога, що здійснюється певно з дальшим розвитком журналу.

В сумі — живе, яскраве, позначене буйністю видання, якого нам віддавна бракувало, видання можливе тільки в умовах західно-європейських і зовсім недосяжне для теперішньої України, де все спрощене, сплосчене, згляйхшальтоване, де не вільно письменникові навіть помилитися. Хай у ХОРС-і і будуть помилки, але вони зовсім закономірні в тому процесі постійного зростання і шукання, що їх переживає тепер українська література й українське мистецтво.

жучи її широкий, повний льоту мелодизм.

Саме А. Казелла, прагнучи в своїй творчості постійного драматичного напруження, як основної мети творчих шукань, один із перших завоював ту галузь методики, що має назву Tonspgache і що стала основою драматичної виразності сучасної музики, перемагаючи як рештки „абсолютної“ мелодики італійської оперової традиції, так і Вагнерової звукової деклямації, що складала перед тим основу засобів виразності.

Але не лише в галузі мелодики Казелла розкрив нові неосяжні перспективи. Величезну роль починають відігравати в його творчості також методи широкого, масштабного розгорнення музичного цілого, звернення до складних періодів метро-ритмічної будови з чіткою логікою їх відношення, омнітональна та політональна природа ладу, лінарне розгортання горизонталів (динамічна поліфонія), збільшення гармонії від централізуючої ролі тонічного трезвуку (зокрема кварткові гармонії) — все, що складає базу засобів виразності сучасної музики.

Ідейна творчість Казелли тяжить то до імпресіонізму, то до експресіонізму, прагнучи збагнути те, що „лежить за зовнішньою видимістю речей, явищ, процесів“ — тому природно і в поширенні меж і глибини

емоційного змісту його музика відіграла велику роль в збагаченні сучасної творчості.

Можна з певністю сказати, що великою мірою на його творчості зросла плеяда видатних майстрів сучасної італійської музики — зокрема Франческо Маліперо (народ. 1882 р.), що став у центрі сучасної італійської музики, Отторіно Респігі (народ. 1879 р.) — автор низки оперових, інструментальних творів та особливо широко відомих симфонічних картин „Римські водогри“ та „Римські пісні“ Ільдебрандо Піццетті (народ. 1880 р.), зокрема автор „Федри“ (за Г. д'Анунціо) і багатьох інших молодшої генерації.

Але ролі А. Казелли не обмежується лише його вагою в історії сучасної італійської музики. Вона додеко ширша. Величезне значення мала його творчість і для німецьких експресіоністів групи А. Шенберга (Альбан Берг, Антон Веберн), для П. Гіндеміта і Ернеста Кшенека і для французької „Групи Шести“ (Даріус Мілю, Артюр Онеггер, Сідмон Даре, Жорж Орік, Франсіс Пуленк) і навіть для російських модерністів, зокрема для найвидатнішого з сучасників — Ігоря Стравінського.

Майже скрізь спостерігаємо властиві А. Казеллі схильність і рішучість у боротьбі за нові обрії виразності, за переборення

ціоналізму музичної творчості, за міцний подих дисциплінуючого інтелекту і тремтіння глибокого і чутливого серця. Навіть помітні були наслідки цього впливу і на творчості українських сучасників, особливо в 30-ті роки, але так звана „боротьба з формалізмом“, а на ділі — глуздання творчої ініціативи — різко покічили з цими прагненнями до художньої винахідливості.

Альфредо Казелла став символом непереможного руху сучасної музики, його душею і надхненням. Його невеличка брошура „Роля кадансу в історії музики“, що перекладена на всі європейські мови, не перебільшуючи, стала тим поворотним пунктом, з якого почалась перемога вчення про музичну форму, як процес, що зумовило нову добу як історичного, так і теоретичного музикознавства, зокрема — теорії композиції.

Наслідки його творчої діяльності такі помітні в сучасному, з усією певнотою розкриваються особливо тоді, коли сучасна творчість, що для багатьох ще лише експериментаторство, — ввідає в фонд історії, як нова, блискуча сторінка творчого порівняння до неосяжного!

Євген ОЛЕН.

*) Радіо принесло звістку про смерть цього видатного діяча сучасної музики, що стався нещодавно.

Альфредо Казелла*)

В музиці, можливо більше, ніж в інших галузях мистецтва, помітна ролія окремої індивідуальності в формуванні тих чи тих стилевих напрямів. Саме тому не можна уявляти собі своєрідності того музичного руху, що почав свій розвиток в останні роки минулого століття і цілком оформився на початку нашого століття (навіть організаційно, як „Міжнародна Асоціація Сучасної Музики“), відіграючи, по суті кажучи, провідну ролю аж дотепер — поза роллю в ньому найвидатнішого з його представників, італійця Альфредо Казелли.

Альфредо Казелла (народився 1883 р.) почав своєю діяльністю, як оди із прихильників, організаторів і обдарованих творчих адептів цього нового „Sturm und Drang“ у, що його маніфестував у своїй „Musika futuristica per orchestra“ в 1911 році Фр. Б. Протелла (народився 1880 р.):

„В музику повинні бути внесені нові рухи природи, які завжди прикрашаються людиною... Треба дати музиці душу великої пісні індустрії... До внутрішніх мотивів музичної творчості треба додати панування машини і переможну електрику...“ — декларував тоді Прателла про

майбутнє музики. Фактично мова йшла про нові шляхи творчого розвитку музики, про поширення меж її творчих шукань, про значення кола її художніх уяв, про збагачення засобів виразності. Даремно було б зводити сенс цих шукань лише до апологетичного чистого конструктивізму, як це іноді вбачали в новому русі. Навпаки, пропонуємо мрію про „спів машин“, прихильники цього руху, а особливо А. Казелла, прагнули „абсолютної свободи мелодії та конструктивно-механічного ритму“ тобто права творчої ілюзії глибоко суб'єктивного характеру.

Послідовний, вдумливий і різнобічний музикант (композитор, виконавець, дослідник, публіцист, організатор) — А. Казелла ніколи не був чистим експериментатором-конструктивістом. Його надто глибоко творчими задумами та різноманітними жабрами творчості (особливо виявив себе в інструментальних творах, зокрема відзначаються його симфонії „Impressioni del vero“ — „Уяви історичного“ та „Pause del silenzio“ — „Павзи мовчання“) — викриває міцні зв'язки з непереможними інстинктами італійської національної музичної традиції, по-новому відро-

Ідеологічна усмішка

(Уривок з оповідання „Місяць на Місяці“)

Неділя...
На Землі, звичайно, в цей день святкують. На Місяці, — навпаки, в цей день найбільше працюють. Очевидно це тому, що там своєрідна релігія: без Бога, без Христа і без пошани святощів своїх предків. А коли вже своєрідна релігія, то своєрідні й закони.

За законом, ніхто з місячан не мусить сумувати, стогнати, плакати або ридати. Таку людину можуть покарати на горло, або заслати в найдальшу безлюдну пустелю.

Тому кожна людина, що вантажить каміння, везе тачку, рубає кайлом гранітну скелю — мусить мати на обличчі ідеологічно-втриману усмішку.

Взагалі без цієї усмішки не можна йти в кроку ступити. Заборонено й повільно ходити пішоходами. Вас перший-ліпший поліціант може затримати за розбазарювання робочого дня. І цей день вам можуть уцілювати, узаконивши дві-три години — поза вашою нормальною працею — носити каміння.

Щоб уникнути неприємності з поліціантами, я купив собі часопис „Місячна Правда“ і заховався в глухий кут ботаничного саду, щоб так-так перебути до вечора.

Часопис мене особливо зацікавив. У передовій статті говорилося:

„Сьогодні чистильна комісія, (не думайте, що комісія для чистки самі в хомінах — О. Т.) чистить інженерів душ людських. Ми переконані, що комісія, не зважаючи на особи, прочистить їх так, як кваліфікований сажотрус комин. Хай живе чистка по всьому Місяці!“

Як чистять живих людей, я ніколи не бачив. Аде в культурному світі в практиці цього ніколи не буває. Мене це так зворушило, що до будинку письменників я прийшов один із перших.

Залю, в якій мала відбуватися чистка, була пристойно обладнана. В центрі на стіні висів, ніби скібка кавуна, жовтий місяць, а поруч нього стояв намальований на повний зріст Юзі І. Він був у війсьничій уніформі і пильно дивився на залю, і з його вуст немов розліталась суворя, ідеологічно-втримана усмішка. В правій руці він тримав великий плякат, з написом: „Охопи-мо всіх місячан чисткою на 100%! Геть людей без ідеологічної усмішки!“

Рівно о 19 годині всі інженери сиділи на своїх місцях (спізнатись на місяці не можна — карають тюремю). Письменники в цей вечір почували себе так, нібито їх кинуто в клітку до леопардів. Кожний тремтів і глибоко ховав свою шию в комір плаща. І коли чистильники сіли за стіл, здавалось, що в залі не люди, а якісь німі мумії сидять.

— Чого ви так треміте...? — запитав я одного лисого драматурга.

— Я... я не тремчу. Я призначений до цього. Я вже чистюсь дев'ятий раз.

— Хіба ви такій брудний?

— Ні. Я зовсім тепер чистий. Четвертий рік мовчу. Але вчора оголосили боротьбу з нашим братом-мовчуню. Тепер зрозуміло?

— А!

На цьому слові підвівся один з чистильників, що сидів за підвищеним столом, поглянув в якісь папери, потім кинув якимсь докірливим поглядом на присутніх і протяжно, ніби чатаючи, заговорив:

— Сьогодні ми чистимо інженерів душ людських: прозаїків, поетів, драматургів, критиків, гумористів і публіцистів. З приводу цього член ідеологічно-втриманої команди Андрес Ждан виголосить промову на тему „Вплив буржуазного імперіалізму на мажорно-монументальний реалізм“.

Тут уже відчулось в залі заворушення. І, як водиться на Місяці,

появу Ждана відкрили оплесками. Він, з властивим йому особі запальним темпераментом більше двох годин розповідав про значення ідеологічної усмішки і мажорно-втриманої ідеології. А коли почав говорити про присутніх, його весело докірливий погляд уважно шукав когось по залі.

— Ось, — раптом закрячав він підвищеним тоном, — Мехельс Ченко. Він написав роман „Мавпа і місячаня“. Чи знайшли ви в мавпи або в місячаня хоч одну ідеологічну усмішку? Автор показав, що мавпа прийшла з землі і розумніша за нашого першого-ліпшого місячанського керівника. На нас мавпа дивиться як на первісних диких людей. Це наклеп, справжнє дворушництво, і саме тому, що автор однією ногою стоїть на Місяці, а другою на Землі.

Другий інженер Петрас Бант в повісті „Блакитно-бірюзове небо“ оспівує чужу романтику. Чому саме автор співає про землю, а не про Місяць? Чому він пугує чужою для нас пісню?

Дякуюсь я на землю,
Та й думку гадаю...
Чому я безправний,
Чому тут блукаю...

Місяць розполовинчується, четвертується, тріскає на вісімнадцять нерівних частин, а наші інженери душ людських на Землю зазирають! А про що ви писатимете, коли справді Місяць тріскає? Гірни складатимете про розкол? Ідеологічну усмішку показуватимете? Не виїде! Ми вас розчистим і перечистим. Хто прислужився — висунем, а хто переслужився — засунем. А засунути, ви знаєте, ми уміємо...

Правда, є окремі особи що розуміють стан Місяця, і вони на все горло кричать: „О, Місяцю, роботів роди!“ Але кричати і дурень може. Тут теж ми не бачимо змісту ідеологічної усмішки — одна лише непереколюва форма.

Чимало наших інженерів душ людських уперто мовчать — не пишуть. Ми оголосили боротьбу з цими мовчунями, як ворогами Місяця. Ось тут сьогодні хай кожний виступить і скаже чого мовчать. Може хто окрип? Так ми зможемо прочистити горло.

Кожний з вас розуміє, що Місяць готується до наступу на Землю, Марс, Юпітер і Венеру. Ми хочемо зробити наше життя як у казці, як на Венері! І ми цього доможемося (бурхливі оплески).

Тепер Мехельс Ченко мусить нам розповісти про свою мавпу.

Зверований Мехельс почав мінорним тоном пояснювати:

— Справді, вийшло так, що моя мавпа розумніша за місячан. Я хотів показати правду, і виходить, що глибоко помилився. Помилувався тому, що одним оком зазираю на Землю. Прошу дати мені можливість виправити помилку отієї клятої мавпи. Хай би вона здохла! (тут він гірко заплакав). Якщо вже хочете мене за неї покарати, то краще кияйте мене з Місяця на Землю.

— Що-о-о?! — гримнув один з чистильників, — сідайте.

Другим покликало Семена Голого.

— Мене, — почав він виправдовуватись, — обвинувачують у мовчанні. Справді, так воно і є. Але я мовчу, бо хочу жити і рівночасно творити. Проте я надаремно мовчу. Я виявляю вплив Місяця на Венеру, бо хочу написати поему „Венеричний Місяць“, і цим гадаю виправдаю свою мовчанку перед місячанами.

Третій з черги вступив поет Андрій Рідний. Про нього найбільше

ше писала „Місячна Правда“ як прихильника Землі.

Це людина середнього росту з помітною сивиною на голові. Якось дивно дивився він з-під густої стріхи брів, ніби хотів відгадати, що буде завтра. На ньому був якийсь архаїчний одяг, наче він хотів відгородитись від решти місячан.

— Усі кричать, що я чужий Місячанин, і що творчість моя оспівує Землю нашого ворога.

Я не буду сентиментальний як інші. Я свій погляд викладу в новій, але в правдивій інтерпретації. Я за Місяць і разом з тим за провінцію і племена малех народів, що прагнуть зберегти самостійність, свою мову, культуру і побут. Я досі написав і віддрукував дванадцять книжок... Сьогодні я відрікаюсь від усякого — прошу вважати, що досі я нічого не написав. Я скінчив.

Через кілька хвилин команда чистильників прочитала постанову: „Інженерам душ людських Ченку, Голому і Рідному за відсутність в творчості ідеологічної усмішки — заборонити працювати в пресі і друкувати їхні твори. Видрукувані твори передати на розслідування іншим чинникам.“

... А вечір був як завжди. Репродуктори повідомляли про щастя і радісне життя. Хтось біля ресторана був жінку, що нема чого вечеряти. З парку доносилась запах резеди. На бульварі якийсь кустародинак виводив п'яним голосом:

У народі ходить звістка,
Що й на вас ще буде чистка...

Наблизалась голодна ніч...
ОЛЕКСА ТЕРПКИЙ.

Письменник, книжка і читач

ТРИ ГРУПИ

В одній із автубурзьких друкарень, в заплемому кутку, стоять горлопідібні стоси „книжок“. Частина з них, виданих зовсім недавно, від 1945 р. починаючи, пустили в розпродаж — але фокус не вдавса: рука читача по ці книжки не простяглася. Самі видавці, побачивши згодом несмачний продукт своєї праці, залишили „подобія“ книжок лежати в кутку хібащо на вітху павукам...

В той же час, наприклад, видана кількатисячним тиражем книжка поета І. Багряного „Золотий бумеранг“ — вже розійшлася за неповних три місяці. Контраст між цими двома групами книжок — різочий, але зрозумілий: завелика віддаль між авторами, а отже і між їх творами.

Є ще одна, третя група виданих книжок, яка творить свою, сказати б, середню лінію. Це — твори молодих поетів і письменників, але тих, що не лише збирають жнива, а й орють на обраному ними літературному полі. Тут читач, часто розчаровуючись, все ж іноді знаходить цікаві, цілком варті уваги, речі.

ЩО ХОЧУТЬ ЧИТАТИ?

Послухаймо, що говорять один учитель, який любить і цінить рідну літературу: „Я з приємністю прочитав з-поміж десятків тепер виданих книжок і книжечек — лише три-чотири речі. І все ж хочеться чогось капітального, широкого, хай це буде роман, п'єса чи поема.“

Ці слова дуже характерні. Бо вже дійсно минуло досить часу, щоб встигли набридли срінькі двоєкрилі метелики (в тім числі і моя „Замурами Берліну“), та ще тасто і дуже підозрілі крася.

Старший читач чекає на твори, в яких розв'язувалися б великі проблеми чи сучасності, чи ті, не схо-

длі віками з арени життєвої, і значить — і літературної

Молодий читач очікує українсько-пригодницької повісті (але не типу примітивних „шукачів блакитних перлів“!). Він очікує вже давно. Багато тепер уже й не молоді, а вони так і не дочекались, коли не враховувати одну-дві цікаві речі, видані в серії „Вечірня година“.

Діти очікують нових модерних „Лис-Микитів“, або, принаймні, „Пригод автобуса“. Дуже прикро, що дехто і досі гадає, ніби написати твір для дитини, це — так собі:

„Василько плаче,
А півничок кудкудаче“.

От такі люди і друкують подібні „книжечки“, вибиваючи ними вроджене в дитини почуття краси, а не те, що його виховуючи!

Зате, здається, всі групи читачів хочуть одного: або дуже високої книжки, або — хай навіть уже й так! — дуже низької: яскраво низька книжка залишиться і далі стояти в кутку автубурзької друкарні. Висока — піде на руки, її побачать. Зате читачі не терплять сірої книжки, де все гаразд, все припасоване і припасоване, але все те — не зворушує, не захоплює, не дає читачеві нічого нового. Зважаючи на це, наші, як кажуть, новатори — мають в руках велику козирну карту. Зате сірі неталановитості, або навіть — сірі таланти — не мають тепер в руках взагалі жадної карти.

КНИЖКА І ПОКУПЕЦЬ

— Яку книжку купувати? Я вже витратив багато грошей, купив десятки книжок, а по суті — між ними була лише одна: Косачів „Ноктюрн бе-моль“, — так говорять агроном, який в час однорічного вимушеного дозвілля полюбила читати книжки, хоча, за його ж признанням, рідше їх майже не читав.

Порадити тяжко. Треба було б говорити про кожну книжку зокрема. Не виступаючи в ролі народника, висловлюємо просто свою думку: сподобалась книжка — запам'ятайте ім'я її автора і назву видавництва. Коли і другий раз це саме в-во вас не підведе — тоді сміливо купуйте його книжки. За негативний приклад може успішно служити в-во Сажинга: мало хто щось купить з того сірого видавництва.

Проте, іноді винні не видавництва чи письменники, а самі споживачі. Один тип заявив, що він більше взагалі не купить книжки. Коли його запитали „чому“ — відповів: „Я книжок до Америки не повезу!“ Ага, он в чім справа! Тоді відповідь проста: можна до Америки книжок, коли вже так, і не везти, але до Америки треба везти голову! Треба читати, бо двос очей, рот і ніс — це ще далеко не голова.

ОЧКУВАНІ КНИГИ ІДУТЬ

Те, що так очікував, сірими метеликами забитий з пантелику читач — вже йде до його рук. Ідуть, а частинно і вже прийшли, солідні, глибокі книги: роман У. Самчука „Юність Василя Шеремета“, роман І. Багряного „Тигрлови“ (в 2-х томах), „Поет“ — віршований роман Т. Осьмачки, „Еней та життя інших“ — повість Ю. Косача, Літ-мистецький Альманах МУР ч. 1 з творами Ю. Косача, В. Домонтовича, Р. Вишневецької, І. Керницького, „ХОРС ч. 1 — збірник творів письменників-шукачів нового шляху в літературі, „Повість про Харків“ Л. Лимана та інші.

Як літак, що перед польотом мусить розбігтись по землі, так і українська література на чужині викинувши свій розгін, буде незабаром цілком готова до зльоту у високе літературне небо до того, що в світі зветься — велика література.

Леонід ПОЛТАВА.

Літературно-мистецька хроніка

З польських еміграційних видань останніх років слід зазначити спогади Норвіда про роки німецької окупації п. н. „Край без квіслінга“. Норвід, варшавський фабрикант та спіаробітник магістрату Варшави дає у своїх спогадах яскравий образ — облоги та оборони Варшави у вересні 1939 р. й життя у зайнятій німцями столиці Польщі, змальовує свої перші невдалі спроби втечі за кордон — спочатку до Словаччини через Татри, потім до Франції, де в Нансі його видала поліція жінка його приятеля-француза. Особливо цікаво передані розмови автора з підпалним німецьким поліціантом у нічному варшавському шпичку, варті пензля Достоевського, та ще хіба самого Станіслава Віткевіча молодшого (автора „Ненасичена“ з діялогів кн. Острозького з філософом Афаназодем Бестом). Щось подібного, лише не з уст анонімічного німецького поліца, а від міністра Франка та генералів позанотував у Кракові та Варшаві Курціо Мальярте у своїй книзі спогадів про воєнні роки „Калут“, що недавно вийшла у французьким перекладі.

Книга Маріяна Швайпера про причини швидко військового розгрому Польщі в р. 1939 р. подає, крім особливих спогадів автора про вересень того року, ряд речевих зауважень про помилки в будові польського війська та неправильних засад в обсаджених старшинського корпусу (засада партійності замість фахової здібності), не згадуючи вже про технічні недостатки польської армії.

Книга спогадів Лісікевича про ген. Сікорського дає, м. ін., ряд яскравих образів з українсько-польських боїв навколо Львова 1918-1919 рр.

„Історія родини Коженевських“ Ваньковича подає зворушливу епопею загреблі вивезеної зі Львова горішпольської родини польських інтелігентів, що піла, за винятком однієї доньки, гине з голоду в Середній Азії. Автор зустрів єдинокую з Коженевських, що була евакуйована з Центральної Азії до Теграну, і на підставі розмов з нею склав цю хроніку загреблі роду. До книги прилучений денник однієї з вмерлих від голоду представлених цієї вимерлої родини.

Великим успіхом користуються спогади Чапського про Старобільський табір, з якого автору пощастило вийти живим, бо 10, він не був офіцером, 20, він був хворий на сухоту, а до того ще був малюрем. Крім спогадів про цей табір, поданих дуже добре і без літературних оздоблень, Чапський у своїй книзі дає докладний опис своїх довгих мандрівок у розшуках загублених по таборах польських старшин, бо він, по звільненні з Старобільська, став через деякий час членом комісії для розшуків, призначеної урядом Сікорського ще тоді, коли Москва визнавала цей уряд. З цих розшуків та довгих мандрівок з відомих причин нічого не вийшло та й вийти не могло.

Ванькович видав також у двох томах з величезною кількістю ілюстрацій — крок за кроком історію здобуття Монте-Кассіно польським корпусом.

Слід згадати, що ця історія здобуття Монте-Кассіно мало чи не на кожній сторінці ясніше від українських прізвищ та облич.

Репортаж Марка Свенціцького „Червоної чорти“ — про повітряний десант в Ардженті в Голландії (осінь 1944 р.) — та „За сьома ріками Болоня“ — про марш на півночі Тоскани на весні 1945 р. також визначається певним літературним рівнем.

З перевиданих останнім часом давніше виданих книжок слід згадати „Кравців та інших“ Наглерової, повість у трьох томах, докладну хроніку Бродів у галицькій частині Волині за рр. 1864-67, де авторка старанно у всіх подробицях відновила австрійське животіння цього українсько-жидівсько-польського містечка в глухих роки по повстанні 1863 року. Перше видання цієї хроніки вийшло 11 років тому у Варшаві, на тлі тодішньої чисельної видавничої продукції воно, зрозуміло, не могло зробити того враження, що в уковах 1947 р. Проте, слід визнати, що „Кравців“ Наглерової цілком видатний твір, рівня „Буденборків“ Т. Манна, „Форсайтів“ Голсуорсі чи „Англійської провінції“ Вініфред Голтбі. Особливо могутньою епічністю визначаються останні сторінки твору Наглерової — пожежа Бродів та інавгурація молодшого Кравца на бродського посади магістрату.